

مدیریت اقلام عمده وارداتی با تمرکز بر سیاست‌های تولیدی اقتصاد مقاومتی

حسین هرورانی*

سعید فراهانی‌فرد**

چکیده

با توجه به امکان ورود آسیب‌های اقتصادی به واسطه برخی ضعف‌ها در حوزه نظام تجاری، در شرایط فعلی که امکان تصویب و تشدید تحریم‌های تجاری و محدودیت‌های ارزی علیه کشورمان وجود دارد، ضروری است تصویر روشنی از چارچوب کلی حوزه مدیریت واردات و نیز میزان اهمیت و اولویت آن‌ها در تناسب با مسائل متنوع ارائه شود. از سوی دیگر مسئله ترکیب و تحلیل اجزای واردات مورد توجه سیاست‌گذاران و تحلیلگران اقتصادی کشور بوده است؛ اما پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تمرکز بر «بند ۶» این سیاست‌ها مبنی بر افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و مباحث مطروحه در خصوص مدیریت واردات، سیاست‌های مختلفی از سوی سیاست‌گذاران اقتصادی تبیین شد که در کنار آن‌ها، توجه به ترکیب اقلام عمده وارداتی از حیث میزان حقوق ورودی، نوع مصرف، اولویت‌بندی تخصیص ارز به کالاها می‌تواند راهگشا باشد. هدف این مطالعه برداشتن گامی در راستای احصای برخی از مؤلفه‌های مورد نیاز برای تدوین استراتژی توسعه صنعتی و کشاورزی بوده است و برای دستیابی به این هدف در گام نخست لازم می‌نمود نگاهی به ترکیب واردات داشته باشیم. در این مطالعه آمار واردات ۲۰۰ قلم کالای عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ با چهار مؤلفه میزان تعرفه، نوع مصرف، ارز تخصیصی و قسمت‌بندی کالایی که حدود ۶۰ درصد ارزش کل واردات را تشکیل می‌دهد، مورد تحلیل قرار گرفته است تا ارتباط آن با حمایت از تولید داخلی و مدیریت واردات بررسی شود.

h.har2000@yahoo.com

* دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه قم (نویسنده مسئول)

saeed.farahanifard@gmail.com

** دانشیار اقتصاد دانشگاه قم

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۱۲

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۱/۲۵

فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال هفتم، شماره بیست و پنجم، تابستان ۱۳۹۷، صص ۲۳۴-۱۷۵

نتایج این مطالعه نشان داده است که امکان مدیریت واردات بخشی از این ۲۰۰ قلم کالا از طریق روش‌ها و ابزارهایی مانند تعیین نرخ تعرفه بهینه، راه‌اندازی سامانه جامع تجارت جهت مبارزه با قاچاق کالا، اعمال سیاست‌های تشویقی، تغییر الگوی مصرف و اعمال محدودیت کوتاه‌مدت و هدفمند در واردات، جهت تقویت تولید داخلی و در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: تعرفه، کالاهای مصرفی، سرمایه‌ای، واسطه‌ای، مدیریت واردات

طبقه‌بندی JEL: F14, L81, P33, Q27

مقدمه

در ادبیات اقتصاد مقاومتی، توان تولید داخلی نقش محوری ایفا می‌کند و هر چه اندازه توانایی تولید داخلی بیشتر باشد، اختلال در واردات اقتصاد ملی را کمتر دچار مشکل می‌کند. بدون شک اقتصاد هر کشوری تا اندازه‌ای به دنیای خارج وابسته است. این وابستگی به محصولات وارداتی به دو گروه عمده «وابستگی به محصولات مصرفی» و «وابستگی به ملزومات تولیدی» تقسیم می‌شود که هرچه وابستگی به کالاهای مصرفی بیشتر باشد، تهدید جدی‌تر است.

از سوی دیگر تولیدات داخلی نیازمند کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای و مواد خام برای تولید است که با توجه به محدودیت منابع ارزی کشور، اقتصاد مقاومتی حکم می‌کند که ترکیب واردات به گونه‌ای تنظیم شود تا اولاً نیاز به کالاهای اساسی و استراتژیک تا حد امکان به خارج از کشور کاهش یابد و ثانیاً واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای به نحوی باشد که به افزایش تولیدات داخلی و کالاهای با ارزش افزوده فراوان منجر شود؛ به عبارت دیگر با توجه به تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) درباره اهمیت توجه به مدیریت واردات که در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی^(۱) نیز بدان اشاره شده، می‌توان تهدید فوق را به‌نوعی به فرصت تبدیل کرد.

گفتنی است کشور از ظرفیت بالقوه لازم برای مدیریت واردات و حمایت هدفمند از تولید برخی محصولات که جزء اقلام عمده وارداتی محسوب می‌شود و مزیت نسبی یا مطلق در تولید آن‌ها وجود دارد، برخوردار است؛ بنابراین با بررسی اقلام عمده کالاهای وارداتی و اتخاذ تدابیر لازم می‌توان در راستای کاهش

وابستگی و افزایش رقابت‌پذیری در تولید، گامی سریع و مؤثر در جهت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای مدیریت واردات برداشت.

علاوه بر این اقتصاد ایران از سال ۱۳۸۹، در معرض دور جدیدی از شوک‌های برون‌زا، آگاهانه و هوشمند به نام تحریم قرار گرفته است. بر مبنای استدلال منطقی و اظهارات کشورهای تحریم‌کننده و همچنین اقتصاددانان داخلی، نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد ایران از جمله تولیدات داخلی مورد حمله تحریم‌ها قرار گرفته است. بر طبق این استدلال و حقایق آشکارشده، برای مقاوم‌سازی اقتصاد ایران و رفع آسیب‌پذیری‌ها، لزوم توجه به مدیریت واردات در راستای حمایت از تولیدات داخلی در مقطع فعلی دوچندان است.

از سوی دیگر صرف‌نظر از روند واردات، مسئله مهم این است که منابع ارزی لازم برای این حجم عظیم واردات سالیانه باید از چه محلی تأمین شود. در این راستا یکی از موضوعاتی که لازم است به صورت دقیق مورد توجه و کالبدشکافی کارشناسی قرار گیرد، رابطه میان واردات و تولیدات داخلی است. برای دستیابی به این هدف در این مطالعه ۲۰۰ قلم عمده از میان ۵۷۲۵ قلم کالای وارداتی که حدود ۶۰ درصد از واردات رسمی سال ۱۳۹۵ را در بر می‌گیرد، از جهات مختلف مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار گرفته است. ارائه تصویری از آمار بالا ۱- می‌تواند کمک مؤثری برای تصمیم‌گیران اقتصادی در راستای مدیریت بهینه واردات و شناخت نقاط قوت و ضعف تولید داخلی و میزان وابستگی به واردات باشد. ۲- مدیریت دقیق واردات ۲۰۰ قلم عمده و نخست واردات، به معنای مدیریت حدود نیمی از واردات کشور است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اقلام عمده وارداتی طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۳ تقریباً مشابه بوده و تفاوت زیادی نداشته است.^(۲)

در جدول ۱ ارزش و سهم واردات اقلام عمده وارداتی ارائه شده است.

جدول ۱. ارزش و سهم واردات ۵، ۱۰، ۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰ و ۲۰۰ قلم نخست واردات در سال ۱۳۹۵

ردیف	موضوع	ارزش دلاری (میلیون دلار)	سهم از کل واردات (درصد)
۱	مجموع ۵ قلم نخست	۴,۸۹۸	۱۱/۲
۲	مجموع ۱۰ قلم نخست	۷,۸۴۵	۱۸
۳	مجموع ۵۰ قلم نخست	۱۶,۳۰۱	۳۷/۳
۴	مجموع ۱۰۰ قلم نخست	۲۰,۹۹۰	۴۸/۱
۵	مجموع ۱۵۰ قلم نخست	۲۳,۹۰۹	۵۴/۷
۶	مجموع ۲۰۰ قلم نخست	۲۶,۰۳۹	۵۹/۶
۷	مجموع کل واردات	۴۳,۶۸۳	۱۰۰

منبع: محاسبات و دستاوردهای تحقیق، بر اساس آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران مطابق نامه‌های شماره ۹۵/۲۱۰/۵۴۷۱۶ مورخ ۹۵/۰۹/۰۹ و ۱۳۹۵/۰۹/۰۹ و ۹۶/۸۸۵۷۷۷ مورخ ۹۶/۰۸/۲۰ و آمار دریافت شده از سازمان توسعه تجارت با شماره ۶۰/۲۱۴۷۱۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.

یکی از پرسش‌های مهم مطرح در این رابطه این است که کدام تولید ملی نیازمند حمایت در مقابل واردات است. برخی از محورهای مورد نظر در این خصوص عبارت‌اند از: ضرورت توجه به حلقه‌های پیشین و پسین تولید، ضرورت حمایت از مصرف‌کنندگان در کنار تولیدکنندگان و رابطه حمایت از تولید و قاچاق کالا.

چارچوب این مقاله بدین صورت است که پس از ارائه مبانی نظری و مروری بر مطالعات پیشین، جهت بررسی میزان حمایت از تولیدات داخلی در مقابل واردات کالاهای خارجی، به برخی از مهم‌ترین معیارهای طبقه‌بندی واردات از جمله نرخ تعرفه، واردات برحسب نوع مصرف، گروه‌بندی ارزی کالاهای وارداتی و گروه‌بندی کالاهای فوق بر اساس سیستم هماهنگ شده (HS) اشاره شده است. از سوی دیگر با توجه به مشابه بودن اقلام عمده وارداتی طی سال‌های اخیر، به‌عنوان نمونه، طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ که از نظر ارزشی سهمی بالغ بر ۶۰ درصد از ارزش کل واردات را تشکیل می‌دهد، مورد تحلیل قرار گرفته تا ارتباط آن با حمایت از تولیدات داخلی و مدیریت واردات برحسب معیارهای پیش‌گفته بررسی شود. در ادامه آسیب‌های قاچاق و رابطه آن با تعرفه و تولید داخلی مورد توجه قرار گرفته است. شناخت توانمندی و برتری‌های کشور در جهت افزایش رقابت‌پذیری کالاهای تولید داخلی و تجربه سایر کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته برای مدیریت واردات کالاهای دارای مزیت موضوعی است که در ادامه مقاله بدان اشاره گردیده و در پایان پس از جمع‌بندی، پیشنهادهایی

ارائه شده است. شایان ذکر است که با توجه به رویکرد کلی مقاله، این تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی بوده و داده‌ها با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اکتشافی تحلیل گشته است.

۱. مبانی نظری

بررسی آمار واردات^(۳) طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که گسترش واردات به کشور، کمتر در جهت افزایش ظرفیت‌های تولیدی کشور به وسیله واردات کالاهای سرمایه‌ای بوده و بیشتر به واردات کالاهای واسطه‌ای که عمدتاً در مراحل پایانی زنجیره تولید قرار دارند و با ایجاد ارزش افزوده اندک به مصرف می‌رسند، تخصیص یافته است.

عموم اقتصاددانان بر این باورند که گسترش تجارت خارجی و هم‌پیوندی اقتصادی با سایر کشورها، از عوامل مهم رشد و توسعه اقتصادی هر کشور است و البته مبانی علمی محکمی برای اثبات این ادعا وجود دارد. بر مبنای این منطق، افزایش واردات با شرایطی می‌تواند به عنوان یک مقوله مثبت ارزیابی شود؛ اما مشکل اقتصاد ایران اینجاست که واردات، متکی به درآمدهای ناشی از صادرات غیرنفتی نیست و بخش عمده آن از طریق درآمدهای نفتی تأمین می‌گردد.

نقش تعیین‌کننده درآمدهای نفتی در واردات کشور موجب شده است که افزایش واردات نه به هم‌پیوندی اقتصاد ایران با اقتصاد جهانی که به وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی منتهی شود؛ مسئله‌ای که با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز مغایر است.

بنابراین تعامل اقتصادی ایران با دنیای بیرون که اغلب از راه صادرات نفت و انرژی صورت می‌گیرد موجب شده که اقتصاد ایران نسبت به شوک‌های بیرونی آسیب‌پذیرتر باشد؛ زیرا سبب تجارت ایران تنوع کافی ندارد و شوک‌های بازار انرژی از طریق بودجه دولت به اقتصاد کشور وارد و در تمام بخش‌ها منتشر می‌شود. علاوه بر این شرکای تجاری کشور محدود بوده، صادرات نیز گستردگی جغرافیایی ندارد (نیلی، ۱۳۹۶، صص ۳۹۹-۴۰۰ و ۴۱۹-۴۲۰).

از آثار مثبت مدیریت واردات می‌توان به مواردی نظیر حمایت از تولید

داخلی و بهبود تراز پرداخت‌ها و انباشت ذخایر ارزی کشور اشاره کرد؛ اما این حمایت باید از کالاهای تولیدی دارای مزیت‌های نسبی و مطلق در تولید و بخش‌های نوپا و استراتژیک و ضروری و توجه به خلق مزیت‌های جدید صورت گیرد و این امر تنها با تدوین و اجرای «استراتژی تجاری بلندمدت» به دور از هرگونه بخشی‌نگری، منطقه‌گرایی و سلیقه‌های شخصی و... با توجه به آمایش سرزمینی و ظرفیت‌های استانی محقق خواهد شد.

هرگونه حمایت تعرفه‌ای و محدودیت واردات در این بخش‌ها نیز لازم است پس از تعیین محدوده زمانی بهینه برای حمایت و اعلام برنامه زمان‌بندی دستیابی به سطوح رقابتی و کاهش موانع تعرفه‌ای در زمان‌بندی اعلام‌شده صورت پذیرد و در کنار آن بسته‌های حمایتی خاص نیز تعریف و عملیاتی شوند.

۲. پیشینه موضوع

به‌منظور ارائه تصویری جامع از وضعیت اقلام عمده وارداتی جهت کنترل، نظارت و مدیریت واردات در راستای حمایت از تولید و تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، بررسی وضعیت کنونی ترکیب و میزان واردات در اقتصاد کشور امری ضروری است؛ بر این اساس در ادامه به برخی از مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته در این راستا اشاره می‌شود.

۲-۱. مطالعات داخلی

- سبحانی ثابت و شعبانی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی تأثیر کاهش درآمد نفت بر واردات کالاهای واسطه‌ای، نتایجی برای اقتصاد و مقاومتی» با استفاده از یک مدل اقتصادسنجی، اثر تکانه‌های درآمد نفت بر واردات ۱۰ گروه عمده کالاهای واسطه‌ای را برآورد کرده و با استفاده از شاخص «اهمیت کالاهای وارداتی»^(۴) بر اساس میزان آسیب‌پذیری اقتصاد این گروه‌ها را رتبه‌بندی نموده و راهبردهایی برای مقاوم‌سازی واردات در برابر آسیب‌های ناشی از کاهش درآمدهای نفت ارائه داده‌اند. فرضیه اصلی این تحقیق آن است که تکانه‌های کاهشی درآمدهای نفتی بر واردات کالاهای واسطه‌ای اثر منفی دارد و به واردات

ضربه می‌زند. بر اساس یافته‌های این پژوهش دانه‌های روغنی و نباتات صنعتی، کائوچوی طبیعی، فلزات اساسی، مواد پلاستیک مصنوعی و سوخت‌های معدنی به ترتیب جزء مهم‌ترین و ضربه‌پذیرترین گروه‌های کالایی واسطه‌ای- سرمایه‌ای وارداتی است.

- غلامی و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با عنوان «مدیریت واردات لازمه حمایت از تولید داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی» با تأکید بر لزوم حمایت مضاعف از تولیدات داخلی در شرایط فعلی کشور نشان می‌دهند که حمایت از تولید، با توجه به ضرورت حراست از منابع محدود کشور، مستلزم احصای بخش‌ها و کالاهای تولیدی دارای مزیت‌های نسبی و مطلق در تولید و بخش‌های نوپا و استراتژیک و ضروری و توجه به خلق مزیت‌های جدید است و این امر تنها با تدوین و اجرای «استراتژی توسعه رشته فعالیت‌های اقتصادی» و متعاقب آن تدوین «استراتژی تجاری بلندمدت» به دور از هرگونه بخشی‌نگری، منطقه‌گرایی و سلیقه‌های شخصی و... با توجه به آمایش سرزمینی و ظرفیت‌های استانی محقق خواهد شد. همچنین برای هرگونه حمایت تعرفه‌ای و محدودیت واردات در این بخش‌ها لازم است پس از تعیین محدوده زمانی بهینه برای حمایت و اعلام برنامه زمان‌بندی دستیابی به سطوح رقابتی و کاهش موانع تعرفه‌ای در زمان‌بندی اعلام‌شده صورت پذیرد و در کنار آن بسته‌های حمایتی خاص نیز تعریف و عملیاتی شوند.

- ورمزیاری و صمدی (۱۳۹۵) در تحقیق خود با عنوان «تحلیل مبانی و الزامات اقتصاد مقاومتی؛ دستاوردهایی برای سیاست‌گذاری توسعه کشاورزی و روستایی» لزوم توجه به دستاوردهای اقتصاد مقاومتی برای سیاست‌گذاری توسعه کشاورزی و روستایی را امری مهم برای حمایت از تولید داخل برشمرده‌اند و الگوی نوینی برای مدیریت راهبردی نیروی کار کشاورزی با توجه به الزامات اقتصاد مقاومتی ارائه کرده‌اند که توسعه «مناطق ویژه امنیت غذایی پایدار» و توسعه فعالیت‌های کشاورزی کاربردی‌تر و ارزشمندتر از راهبردهای این الگو به شمار می‌رود. در این راهبرد، بر پرهیز از تداوم اتخاذ مدل تکنوکراتیک برای رسیدن به

خودکفایی و پیگیری امنیت غذایی پایدار با مشارکت، مدیریت و بهره‌مندی خود کشاورزان تأکید شده است.

- رزم آهنگ (۱۳۹۵) اعتقاد دارد که بی‌توجهی به مسئله امنیت غذایی و بحران آب و وابستگی فزاینده تولید داخلی به واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای می‌تواند باعث وارد آمدن آسیب‌های جبران‌ناپذیری به پیکره اقتصاد کشور شود.

- نتایج مطالعه طاهری‌فرد و همکاران (۱۳۹۴) به استناد آمار و اطلاعات مربوط به شاخص‌های اصلی اقتصاد مقاومتی این موضوع را تأیید می‌کند که در بسیاری از موارد وضعیت اقتصاد کشور به لحاظ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی چندان مساعد نیست؛ به‌عنوان مثال در مورد تأمین اقلام کالاهای اساسی که هر ساله جزء پنج قلم نخست وارداتی است، سیاست روشنی مشاهده نمی‌شود. بررسی‌های این مطالعه حاکی از آن است که در برخی سال‌ها در زمینه تنوع مبادی وارداتی و حجم ذخایر راهبردی سیاست‌های مناسبی اتخاذ شده، اما در دوره‌هایی حجم این ذخایر به حداقل کاهش پیدا کرده و مبادی واردات نیز به کشورهای محدودی اختصاص یافته است. طی سالیان اخیر در شرایط تحریم این حالت تشدید شده است که با برنامه‌های مقاوم‌سازی اقتصاد سنخیتی ندارد و بهبود بلندمدت این بخش با تقویت تولید داخلی در بخش کشاورزی و دامداری با تأکید بر محصولات اساسی محقق خواهد شد.

- فروغی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به ارزیابی شاخص‌های جهانی برای سنجش درجه مقاومت اقتصادی، پرداخته است. از نگاه این مطالعه میزان در معرض آسیب بودن اقتصاد ایران طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ کاهش یافته، اما از توان داخلی در مواجهه با شوک‌های بیرونی نیز کاسته شده است. همچنین شاخص‌های رایج از جهات متعددی دچار نقصان‌هایی هستند که نمی‌توانند روایت دقیقی از مقاوم بودن اقتصادهای مشابه اقتصاد ایران ارائه دهند؛ ضمن آنکه مفهوم مدنظر ما از اقتصاد مقاومتی، تفاوت‌هایی در سطح مبانی نظری با تلقی رایج دارد.

- حجت‌الله عبدالملکی (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان «الگوی اقتصاد مقاومتی برای حمایت از تولید داخلی چیست؟» با تأکید بر لزوم حمایت مضاعف بر حمایت از تولیدات داخلی در شرایط کنونی کشور ضمن تأکید بر اهمیت رسیدن به خودکفایی در کالاهای اساسی که جزء مسائل استراتژیک برای هر کشوری است، تکیه عمده به واردات این نوع کالاها را نیز نوعی وابستگی خطرناک و خلاف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی برمی‌شمارد.

- اژدری و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» به بیان این حقیقت پرداخته‌اند که تأکیدات مندرج در احکام اسناد بالادستی و قوانین برنامه پنج ساله چهارم و پنجم و رویکردهای حاکم بر این اسناد و قوانین بالادستی در جهت‌گیری و تحولات بخش صنعت تأثیر چندانی نداشته و در برخی از موارد خلاف جهت این احکام قابل مشاهده است که لازمه اجرایی شدن احکام اسناد بالادستی و تغییر رویکرد و تحول اساسی در بخش صنعت و دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، تدوین استراتژی توسعه صنعتی و تصویب آن توسط هیئت وزیران و مشخص شدن سیاست‌های صنعتی عمودی (موضوع ماده ۱۵۰ قانون برنامه توسعه) در راستای اسناد و قوانین بالادستی است.

- نتایج مطالعه عزیزنژاد و همکاران (۱۳۹۱) نشان می‌دهد که برای حمایت از تولید داخلی، پرداخت یارانه غیرمستقیم به واردات کالاهای اساسی، مواد اولیه و واسطه‌ای از طریق نرخ ارز مرجع سیاست نادرستی به نظر می‌رسد و سیاست کاراتر آن است که یارانه به‌طور مستقیم و از طریق بودجه به گروه‌های هدف پرداخت شود. علاوه بر این برای تقویت تولید به محیط کسب‌وکار باثبات و غیرراتی نیاز است و سیاست‌گذار به‌منظور دستیابی به هدف فوق باید بر انضباط مالی دولت تأکید بیشتری داشته باشد.

از سوی دیگر تدوین سیاست‌ها و قوانین مرتبط با مقوله تاب‌آوری و مقاوم‌سازی اقتصاد برای حمایت از تولیدات ملی هر کشور، نشان از اهمیت این

موضوع دارد و یادآور این نکته است که توجه به تولیدات داخل در برابر واردات همواره جزء دغدغه‌ها و مسائل اساسی سیاست‌گذاران هر کشور بوده است؛ به‌نحوی که به‌مرور زمان نیز به دست فراموشی سپرده نمی‌شود.

۲-۲. مطالعات خارجی

- «روهن و همکاران»^۱ (۲۰۱۵) در مطالعه خود، مجموعه‌ای از شاخص‌های ارزیابی آسیب‌پذیری‌های اقتصادی را برای کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۲، استخراج کرده و برشمرده‌اند. در این مطالعه، ۷۱ شاخص تاب‌آوری اقتصادی در بخش‌های مالی، غیرمالی، بازار دارایی و بخش خارجی برای بازه زمانی حدود ۲۵ سال منتهی به ۲۰۱۵ رصد و پایش شده است. از نگاه این مطالعه بی‌توجهی به شاخص وابستگی تجاری از کانال وابستگی واردات کالاهای واسطه‌ای به یک یا چند کشور محدود، می‌تواند به شکنندگی اقتصاد یک کشور منجر شود.^۳

- «بورمن و همکاران»^۴ (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به عوامل استحکام‌بخش اقتصاد و نحوه مقاوم‌سازی آن در قالب ۵۲ متغیر در ۱۰ زیرشاخه طی سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۹۷ برای ۱۹۷ کشور پرداخته‌اند. یافته‌های مطالعه فوق نشان داده که مقاوم بودن یک اقتصاد در برابر شوک‌های برون‌زا تابع عوامل متعددی از جمله وابستگی وارداتی است و هر چه درجه وابستگی کمتر باشد آن کشور بهتر می‌تواند شوک‌های وارده از آن ناحیه را جذب کند، پاسخ بهتر و سریع‌تری به آن بدهد و در نهایت سریع‌تر به حالت اولیه بازگردد.

- «بریگوگلیو و همکاران»^۵ (۲۰۱۳) در مطالعه خود شاخصی را پیشنهاد کرده‌اند که ترکیبی از دو شاخص آسیب‌پذیری و مقاومت‌پذیری است. مطالعات انجام‌شده بر روی شاخص آسیب‌پذیری اقتصاد عمدتاً ناشی از این فرض است که

۱. Röhn, O. et al

۲. OECD Economics Department

۳. OECD Vulnerability Indicators

۴. Boorman, Jack, et al

۵. Briguglio. et al

برخی از ویژگی‌های ذاتی و ساختاری اقتصاد باعث می‌شوند اقتصاد در معرض شوک‌های ناخواسته قرار گیرد. یکی از این ویژگی‌ها وابستگی به واردات کالاهای استراتژیک یا کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای است که لازمه تولید هستند. بر اساس یافته‌های این تحقیق شوک‌های ناشی از تحریم صادرات این دسته از کالاها به داخل کشور به صورت افزایش هزینه‌های تولید و به تبع آن کاهش تولید ناخالص ملی بروز می‌کند. این وابستگی اگر از طریق چند کشور محدود تأمین شود، خطر بروز شوک چندین برابر خواهد شد و کشورهای کوچک عمدتاً وابستگی بیشتری به این کالاها دارند. البته در این مطالعه شاخصی نیز برای ارزیابی میزان آسیب‌پذیری اقتصاد بر مبنای ویژگی فوق ارائه شده است.

- بریگوگلیو (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای مهم‌ترین مجرای آسیب‌پذیری را درجه بالای باز بودن اقتصاد هر کشور می‌داند؛ به گونه‌ای که کشور نسبت به شرایط اقتصاد جهانی کاملاً تأثیرپذیر و در خطر است؛ به عبارت دیگر وابستگی به واردات کالاهای اساسی و استراتژیک از جمله انرژی و تولیدات صنعتی که به دلیل عدم امکان اجرایی‌سازی سیاست جانشینی واردات تشدید می‌شود و این امر می‌تواند به افزایش آسیب‌پذیری کشورها منجر گردد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود تاکنون پژوهشی درباره رابطه بین مدیریت اقلام عمده وارداتی با تمرکز بر حمایت از تولیدات داخل انجام نشده است. این موضوع بیانگر ضرورت بررسی امکان‌سنجی مدیریت این اقلام، با هدف تحقق سیاست‌های تولیدی اقتصاد مقاومتی با توجه به تشدید تحریم‌ها و کمبود منابع ارزی و بازمهندسی سیاست‌های اتخاذشده در این راستا است.

۳. معیارهای طبقه‌بندی واردات بر اساس میزان حمایت از تولید داخل در مقابل واردات

جهت بررسی میزان حمایت از تولید داخل در مقابل واردات کالاهای خارجی می‌توان کالاهای وارداتی را بر اساس برخی از مؤلفه‌ها و معیارهای ذیل طبقه‌بندی کرد:

- نرخ تعرفه (نرخ حقوق ورودی)؛

- طبقه‌بندی کالا برحسب نوع مصرف از حیث واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مصرفی؛

- گروه‌بندی ارزی کالاها (اولویت‌های ده‌گانه) که طی سال‌های اخیر به دلیل مشکلات کمبود ارزی و... رخ داده،

- گروه‌بندی کالاها بر اساس نوع کالا در سیستم هماهنگ شده (HS).

فلسفه استفاده از این مؤلفه‌ها بدین جهت است که با استفاده از ابزارهای نرخ تعرفه و تخصیص یا عدم تخصیص ارز (گروه‌بندی ارزی کالاها) به‌طور مستقیم می‌توان در جهت حمایت از تولید داخل سیاست‌گذاری کرد. از سوی دیگر با احصاء کالاهای واسطه‌ای و گروه‌بندی بر اساس نوع کالای مورد نیاز تولید، می‌توان در جهت کاهش ضربه‌پذیری تولید ملی، تصمیمات لازم را اتخاذ و اجرا کرد.

۳-۱. نرخ تعرفه (حقوق ورودی)^(۶)

تعرفه مهم‌ترین ابزار اتخاذ سیاست «جایگزینی واردات»^۱ به معنای جایگزین‌سازی محصولات داخلی به جای واردات است. هدف اصلی این سیاست توسعه ظرفیت تولیدی در بخش کالا و خدمات و کاهش واردات است که قصد دارد به افزایش اشتغال و کاهش کسری حساب جاری در تراز پرداخت‌ها بیانجامد. با این حال کشورهایی که این سیاست را به‌صورت بلندمدت اتخاذ کرده‌اند به این اهداف به‌طور کامل دست نیافته‌اند زیرا به کشورهای تبدیل می‌شوند که مجبورند کالاهای سرمایه‌ای را وارد کنند. (غلامی باغی، ۱۳۷۲، ص ۲).

تعرفه‌گذاری گمرکی منجر به تغییر در مزیت‌های نسبی تولیدکنندگان و یکی از عوامل برانگیزاننده برای واردات غیررسمی (فرار مالیاتی) نیز محسوب می‌شود، بدین ترتیب که هزینه واردات رسمی را افزایش می‌دهد.

از سوی دیگر اعمال نرخ تعرفه به‌عنوان یکی از ابزارهای دولت از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا می‌توان سیاست‌های حمایتی نظیر حمایت از تولیدات و اشتغال داخلی^(۷)، سیاست‌های تنظیمی تجاری نظیر بهبود نرخ مبادله و

مقابله با دامپینگ و سیاست‌های تأمین درآمدی نظیر کسب درآمدهای مالیاتی و موازنه تراز پرداخت‌ها را به کمک آن اعمال نمود. (غلامی باغی، ۱۳۷۲).

بر اساس مندرجات جدول ۲، حداقل نرخ تعرفه دریافتی در ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۵ معادل دو درصد و حداکثر نرخ نیز ۱۲۰ درصد بوده است؛ به عبارت دیگر حداکثر نرخ حقوق ورودی طی سال‌های فوق حدود ۵۰ برابر حداقل نرخ حقوق ورودی است. ضمن اینکه محاسبات نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۵ متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی در دامنه ۱۸/۷۳ تا ۴۸/۹۵ درصد بوده است.

جدول ۲. وضعیت طبقات تعرفه‌ای و میزان حقوق ورودی دریافتی طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۵ (درصد)

سال	تعداد طبقات تعرفه‌ای	حداقل نرخ تعرفه دریافتی	حداکثر نرخ تعرفه دریافتی	متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی	ارزش دلاری کالاهای وارداتی (میلیون دلار)	ارزش ریالی کالاهای وارداتی (میلیارد ریال)	میزان حقوق ورودی ریالی دریافت شده (میلیارد ریال)	متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی [*]
۱۳۸۹	۴۷	۴	۱۲۰	۴۷,۸	۶۴,۴۴۹	۶۶۴,۷۰۰	۷۲,۵۹۱	۱۰,۹۲
۱۳۹۰	۴۱	۴	۱۲۰	۴۸,۹۵	۶۱,۸۰۸	۶۷۳,۰۴۲	۷۷,۵۷۰	۱۱,۵۳
۱۳۹۱	۳۷	۴	۱۲۰	۴۸,۸۱	۵۳,۴۵۰	۸۳۳,۱۴۸	۷۴,۳۲۰	۸,۹۲
۱۳۹۲	۱۵	۲	۱۰۰	۲۸,۳۳	۴۹,۷۰۹	۱,۲۰۲,۵۸۰	۸۴,۹۰۹	۷,۰۶
۱۳۹۳	۱۴	۴	۱۰۰	۳۰,۲۱	۵۲,۲۴۹	۱,۳۲۸,۹۰۷	۱۳۲,۵۳۵	۹,۸۳
۱۳۹۴	۱۰	۴	۷۵	۱۸,۷۳	۴۱,۵۳۹	۱,۲۲۱,۱۸۳	۱۱۵,۵۴۲	۹/۴۶
۱۳۹۵	۸	۵	۵۵	۱۹,۲۰	۴۳,۶۸۴	۱,۳۶۸,۵۹۷	۱۸۲,۹۲۹	۱۲/۲۶

منبع: محاسبات محقق بر اساس آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران با نامه شماره ۲۲/۲۵۳/۹۴/۶۰۲۹۸ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۳ و نامه شماره ۴۷/۹۵/۸۷۳۸۵ مورخ ۱۳۹۵/۰۵/۱۲ و آمار دریافت شده از سازمان توسعه تجارت با شماره ۶۰/۲۱۴۷۱۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.

* نرخ حقوق ورودی واقعی از حاصل تقسیم میزان حقوق ورودی ریالی دریافت‌شده بر ارزش ریالی کالاهای وارداتی به دست می‌آید.

بررسی‌ها نشان می‌دهد متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی^(۷) طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۸۹ از متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی مندرج در جداول کتاب قانون مقررات صادرات و واردات بسیار کمتر است؛ به‌نحوی که در برخی از سال‌ها از جمله سال ۱۳۹۱ متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی حدود ۵/۴ برابر متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی است. علت این امر به ترکیب واردات و سهم زیاد ارزش کالاهای مشمول نرخ تعرفه پایین همچون کالاهای اساسی، واسطه‌ای و... از کل ارزش

کالاهای وارداتی و همچنین اعطای معافیت حقوق ورودی به برخی کالاها و مناطق بندری یا برخی اشخاص مانند مرزنیسانان، ملوانان، تهلنجی و... بازمی‌گردد. گفتنی است، طی سال‌های مذکور بیشترین واردات مربوط به کالاهای با تعرفه پایین، از جمله کالاهای اساسی و استراتژیک یا برخی از کالاهای گروه ۱۰، شامل خودروهای سواری وارداتی بوده است که به سرزمین اصلی یا مناطق آزاد تجاری - صنعتی وارد شده و از معافیت‌های قانونی این مناطق بهره برده‌اند.

مطابق جدول شماره ۲، متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی از میانگین ساده نرخ‌های مربوط به تمامی کالاهای مندرج در طبقه‌بندی نظام هماهنگ شده توصیف کدگذاری کالا (HS) حاصل می‌شود که در ضmann کتاب قانون مقررات صادرات و واردات درج شده و طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۵ روندی نزولی داشته است؛ به طوری که از ۷/۸ درصد در سال ۱۳۸۹ به ۱۹/۲۰ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته و این کاهش حاکی از آن است که طی دوره فوق کاهش طبقات تعرفه‌ای و کاهش تفاوت‌ها و کرانه‌های تعرفه‌ای که جزء دغدغه‌های حوزه تجارت خارجی بوده تا حدودی محقق شده است. از سوی دیگر متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی که به صورت واقعی از واردکنندگان اخذ و از حاصل تقسیم میزان حقوق ورودی ریالی دریافت شده بر ارزش کالاهای وارداتی حاصل می‌شود نیز طی دوره فوق از سال ۱۳۹۲-۱۳۸۹ روندی نزولی و طی دوره ۱۳۹۳-۱۳۹۵ مجدداً روند صعودی داشته و علی‌رغم اینکه میزان واردات طی دوره فوق از ۶۴,۴۴۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۹ به رقم ۴۳,۶۸۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته، میزان حقوق ورودی دریافت‌شده روندی صعودی داشته و از ۷۲ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۸۹ به حدود ۱۸۲ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ رسیده است.^(۸)

۳-۲. واردات بر اساس نوع مصرف

تفکیک واردات برحسب نوع مصرف از جهات مختلفی مهم است.^(۹) میزان وابستگی بخش مصرف جامعه به تأمین نیازهای خود از محل واردات، وابستگی بخش تولید کشور به تأمین مواد اولیه و نهاده‌های تولیدی از کشورهای خارجی، توجه به بخش تولید با افزایش سهم کالاهای وارداتی مورد نیاز تولیدکنندگان و

امکان مدیریت و تخصیص بهینه و هدفمند ارز در مواقع تحریم و کمبود منابع ارزی از دلایل توجه به این نوع تقسیم‌بندی است.

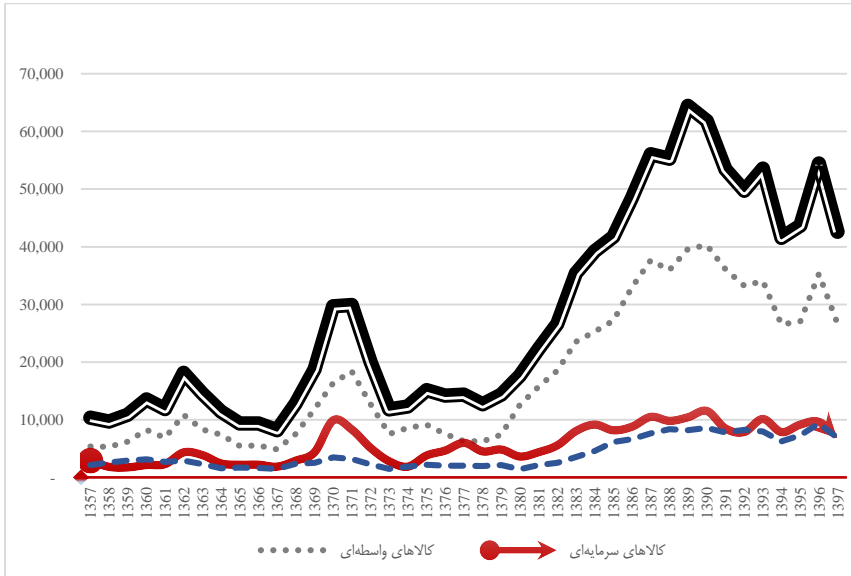
نتایج برخی از مطالعات نشان می‌دهد، کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای نقش مهمی در فرآیند تولید ملی دارند. ترکیب کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای با سایر عوامل تولید (سرمایه و نیروی کار)، این امکان را برای بنگاه‌ها فراهم می‌کند تا به مزیت تخصص‌گرایی دسترسی داشته باشند (Grossman & Helpman, 1991).

«گویسان»^۱ (۲۰۰۵) نشان داده است، واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای در کشورهای مورد مطالعه اثر مثبت و معناداری روی رشد صنعتی و اثر مثبت غیرمستقیمی روی رشد غیر صنعتی داشته است. همچنین بررسی اهمیت کالاهای واسطه‌ای به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در رشد اقتصاد جهانی مطالعه دیگری است که دلیل اهمیت این دسته از کالاها را برای رشد اقتصادی در این عوامل می‌داند: نخست اینکه طی سه دهه گذشته نسبت تجارت کالاهای واسطه‌ای به تولید ناخالص داخلی در اغلب کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی رشد چشمگیری داشته است، به‌گونه‌ای که متوسط سهم تجارت این دسته از کالاها در مجموع کل تجارت کشورهای عضو The Organization of Islamic Cooperation (OIC) طی این سه دهه به حدود ۵۰ درصد رسیده است. (عزیزنژاد و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۱۰)

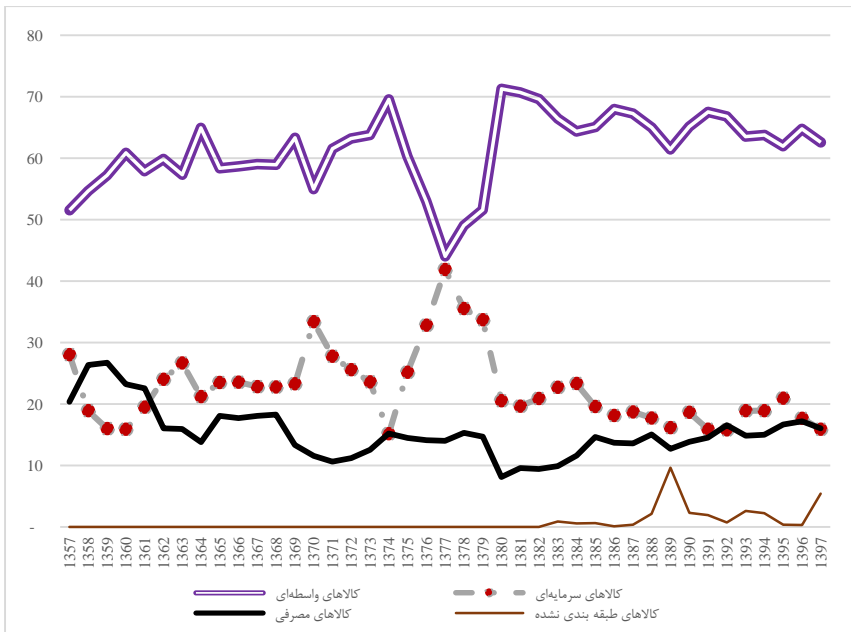
به‌طورکلی با بررسی نمودارهای ۱ و ۲ مربوط به روند واردات کالا به تفکیک نوع مصرف کالاها و سهم واردات هر گروه از کالاها از کل واردات، مشخص است که طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ ارزش واردات کالاهای سرمایه‌ای همواره بیش از میزان واردات کالاهای مصرفی بوده است (به‌استثنای سال ۱۳۷۴ با مقدار تقریباً برابر). علاوه بر این واردات کالاهای واسطه‌ای نسبت به واردات کالاهای مصرفی و سرمایه‌ای همواره سهم و میزان بیشتری را به خود اختصاص داده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۷).

۱. Guisan

نمودار ۱. روند ارزش واردات کالاها به تفکیک نوع مصرف طی سال‌های ۹۷-۱۳۵۷ (میلیون دلار)

نمودار ۲. سهم واردات کالاها به تفکیک نوع مصرف طی سال‌های ۹۷-۱۳۵۷ (درصد)

منبع: بانک اطلاعاتی سری زمانی بانک مرکزی به نشانی: <https://tsd.cbi.ir/Display/Content.aspx>

روند کاهش و واردات کالاهای سرمایه‌ای و روند افزایشی کالاهای مصرفی می‌تواند زنگ خطری برای کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری در بخش تولید باشد. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری خارجی از ۴,۳۲۲ میلیون دلار در سال ۱۳۹۰ به رقم ۹۴۵ میلیون دلار در سال ۱۳۹۴ کاهش یافته است.^(۱۰)

در نگاه نخست، واردات کالاهای واسطه‌ای می‌تواند با تأمین مواد اولیه مورد نیاز بخش تولید، برخی از صنایع را در داخل کشور رقابتی‌تر کند؛ با این حال به اعتقاد برخی از کارشناسان، افزایش فزاینده سهم کالاهای واسطه‌ای می‌تواند نشان‌دهنده میزان وابستگی صنایع داخلی به تأمین مواد اولیه از خارج کشور باشد و فرآیند تولید برخی از کالاهای واسطه‌ای مانند قطعه‌سازان را نیز با مشکلاتی مواجه کند. این مسئله همچنین نشان‌دهنده پایین بودن امنیت غذایی کشور به دلیل وابستگی به تأمین کالاهای اساسی کشاورزی از طریق واردات است.

از سوی دیگر ورود کالاهای سرمایه‌ای به شرط وجود ظرفیت‌های لازم، با توجه به انتقال دانش فنی به داخل کشور و امکان بومی شدن آن توسط صنایع داخلی، می‌تواند به‌عنوان اولویت وارداتی کشور در نظر قرار گیرد.

نکته بسیار مهم، همخوانی سیاست‌های حمایت داخلی با سیاست‌های بازرگانی و تجاری کشور است. در این راستا سیاست‌گذاران با استفاده از موانع غیر تعرفه‌ای با توجه به شرایط خاص برای برخی از صنایع و کالاها و تعیین نرخ‌های تعرفه بر اساس نوع مصرف (واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مصرفی) می‌توانند سیاست‌های مناسب تجاری را تدوین نمایند (رضایی، ۱۳۹۳، صص ۳۴-۲۵).^(۱۱)

۳-۳. اولویت‌بندی گروه کالایی (جهت مدیریت منابع ارزی)

یکی از ابزارهای لازم در جهت حمایت از تولید داخل در مقابل واردات، تخصیص یا عدم تخصیص ارز با نرخ‌های پایین‌تر از نرخ بازار آزاد است؛ به عبارت دیگر تخصیص ارز با نرخ‌های پایین‌تر از نرخ بازار آزاد نوعی یارانه به صنایعی است که بنا به هر علتی دولت قصد حمایت از آن‌ها را دارد. با توجه به تشدید تحریم‌های بانکی و نفتی و بروز نوسانات شدید در نرخ ارز در سال ۱۳۹۲، اتخاذ تدابیر لازم برای استفاده بهینه از منابع ارزی کشور طی سال‌های اخیر

اجتناب‌ناپذیر شده است.

در این راستا وزارت صنعت، معدن و تجارت و بانک مرکزی موضوع اولویت‌بندی کالاها^(۱۳) را به ۱۰ گروه کالایی^(۱۴) مطرح و دسته‌بندی^(۱۵) کرد.

۳-۴. معیار تقسیم‌بندی کالا برحسب کد «HS»

برای بررسی ترکیب اقلام عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ در راستای حمایت از تولید داخل لازم است به واردات صورت گرفته برحسب فصول و قسمت‌هایی که بر اساس نظام طبقه‌بندی هماهنگ «Harmonized System (HS)» یا همان «سامانه هماهنگ‌شده» که یک سامانه بین‌المللی است و توسط WTO به اجرا درآمده نگاهی بیندازیم؛ به عبارت دیگر برای یافتن منطق حمایت دولت از برخی صنایع باید با استفاده از این تقسیم‌بندی بتوان پیشنهادهای اصلاحی بر اساس ادبیات مشترک و تقسیم‌بندی مشخص ارائه کرد.^(۱۶)

۴. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب نرخ تعرفه

جهت بررسی وضعیت تعرفه‌ای ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور، این اقلام به چهار دسته تقسیم‌بندی شده است: ۱- وارداتی با نرخ ۵ درصدی (تعرفه پایین)؛ ۲- نرخ ۱۰ درصدی (تعرفه متوسط)؛ ۳- نرخ‌های ۱۵ و ۲۰ درصدی (تعرفه بالا یا «Peak Tariffs»؛ نرخ‌های ۲۶، ۳۲، ۴۰ و ۵۵ درصدی (تعرفه بسیار بالا) (تاری و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۸۹، ۱۰۹، ۱۱۰، ۳۲۰).^(۱۶)

جدول ۳. ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب میزان نرخ حقوق ورودی (میلیون دلار)

نرخ حقوق ورودی	نرخ ۵ درصدی (تعرفه پایین)			نرخ ۱۰ درصدی (تعرفه متوسط)			نرخ‌های ۱۵ و ۲۰ درصدی (تعرفه بالا)			نرخ‌های ۲۶، ۳۲، ۴۰ و ۵۵ درصدی (تعرفه بسیار بالا)		
	تعداد اقلام کالایی	سهام تعادلی (درصد)	ارزش	تعداد اقلام کالایی	سهام تعادلی (درصد)	ارزش	تعداد اقلام کالایی	سهام تعادلی (درصد)	ارزش	تعداد اقلام کالایی	سهام تعادلی (درصد)	ارزش
۹۴	۴۷	۱۰,۷۸	۴۱/۴	۳۴	۱۷	۴,۵۲	۴۱	۲۱	۴,۷۵	۲۴	۱۸	۲۳

منبع: محاسبات محقق بر اساس آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران مطابق نامه شماره ۹۶/۸۸۵۷۷۷ مورخ ۱۳۹۶/۰۸/۲۰ و آمار دریافت‌شده از سازمان توسعه تجارت با شماره ۶۰/۲۱۴۷۱۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.

در جدول ۳ مشخص شده است که چه تعداد و سهمی از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در نرخ‌های تعرفه پایین، متوسط، بالا و بسیار بالا قرار گرفته‌اند. بر اساس این جدول از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ حدود ۹۴ قلم کالا با حقوق ورودی ۵ درصد دارای سهم ارزشی $41/4$ درصدی هستند. همچنین حدود ۷۵ ردیف تعرفه، با تعرفه ۱۰، ۱۵ و ۲۰ درصد، سهم ارزشی $35/61$ دارد و مابقی کالاها که دارای حدود ۳۱ ردیف تعرفه با تعرفه‌های (۲۶، ۳۲، ۴۰ و ۵۵ درصد) هستند، تنها حدود ۲۳ درصد از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴. بیستویک قلم کالای دارای بیشترین نرخ تعرفه در بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵

ردیف	شماره تعرفه	شرح تعرفه	ارزش دلاری	سهم از واردات	نرخ حقوق ورودی	نوع مصرف	نوع ارزش تخصیصی
۱	۸۷۰۳۳۳۲۹	وسایل نقلیه دارای موتور پیستونی درون‌سوز تناوبی جرقه‌ای- احتراقی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ سی‌سی؛ غیر از آمبولانس‌ها و خودروهای هیبریدی	۶۸۳,۹۴۳,۸۵۸	۱,۵۷	۵۵	مصرفی	مقتضای
۲	۸۴۱۸۱۰۰۰	یخچال فریزرهای مجهز به درهای خارجی مجزا	۱۲۴,۱۵۳,۰۱۸	۰,۲۸	۵۵	مصرفی	مقتضای
۳	۹۸۸۷۰۳۲۱	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر بین ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ سی‌سی با ساخت داخل کمتر از ۲۰٪	۶۰,۲۰۷,۹۶۳	۰,۱۴	۵۵	واسطه‌ای	مقتضای
۴	۸۴۲۲۱۱۰۰	ماشین‌های ظرف‌شویی از نوع خانگی	۴۷,۴۱۴,۰۰۳	۰,۱۱	۵۵	مصرفی	مقتضای
۵	۸۷۰۳۳۳۱۹	وسایل نقلیه موتوری با حجم سیلندر ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ سی‌سی به‌جز آمبولانس‌ها و خودروهای هیبریدی	۸۹۲,۵۹۴,۰۷۴	۲,۰۴	۴۰	مصرفی	مقتضای
۶	۱۵۱۱۹۰۱۰	RBD پالم اوپل در ظروف ۲۰۰ لیتری و بیشتر	۳۰۰,۳۷۳,۸۶۱	۰,۶۹	۴۰	واسطه‌ای	مبادله
۷	۸۴۵۱۰۱۰	دستگاه تهویه مطبوع دوتکه (split unit) از نوع دیواری برای پنجره، به حالت محافظه‌ای	۲۴۸,۱۵۹,۰۱۵	۰,۵۷	۴۰	مصرفی	مقتضای
۸	۹۸۸۷۰۳۱۱	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ سی‌سی با ساخت داخل کمتر از ۱۴٪	۱۱۶,۷۷۴,۵۱۱	۰,۲۷	۴۰	واسطه‌ای	مقتضای
۹	۸۷۰۳۳۳۹۰	وسایل نقلیه موتوری با حجم سیلندر بیشتر از ۱۰۰۰ تا حداکثر ۱۵۰۰ سی‌سی؛ به‌جز آمبولانس‌ها و خودروهای هیبریدی	۸۶,۰۴۵,۹۲۱	۰,۲۰	۴۰	مصرفی	مقتضای
۱۰	۹۸۸۷۰۳۳۲	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر بیشتر از ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ سی‌سی با ساخت داخل ۱۴٪ تا کمتر از ۳۰٪ به‌استثنای لاستیک	۵۴,۲۲۵,۹۶۰	۰,۱۲	۴۰	واسطه‌ای	مبادله
۱۱	۷۰۱۳۹۹۹۰	ظروف شیشه‌ای غیر مذکور در دیگر ردیف‌های ۷۰۱۳ برای محل کار، توالت، تزئینات داخلی	۴۳,۴۵۶,۱۶۷	۰,۱۰	۴۰	مصرفی	مقتضای
۱۲	۷۳۳۳۹۳۹۰	اشیای سر میز، آشپزخانه از فولاد زنگ نزن	۳۷,۸۹۶,۵۶۴	۰,۰۹	۴۰	مصرفی	مبادله
۱۳	۹۸۸۷۰۳۱۲	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ سی‌سی با ساخت داخل ۱۴٪ تا کمتر از ۳۰٪ به‌استثنای لاستیک	۷۸۱,۵۷۳,۲۴۲	۱,۷۹	۳۲	واسطه‌ای	مبادله
۱۴	۸۷۰۳۳۳۲۱	وسایل نقلیه هیبریدی دارای موتور پیستونی درون‌سوز تناوبی جرقه‌ای- احتراقی با حجم سیلندر بیشتر از ۲۰۰۰ تا حداکثر ۲۵۰۰ سی‌سی	۱۷۴,۰۵۹,۵۱۹	۰,۴۰	۳۲	مصرفی	مقتضای
۱۵	۴۰۱۱۱۰۰۰	تایر بادی نو از کائوچو برای اتومبیل‌های سواری، اسنیشن واگن و مسابقه	۱۷۰,۳۶۴,۹۲۶	۰,۳۹	۳۲	واسطه‌ای	مقتضای
۱۶	۵۴۰۷۵۲۰۰	پارچه‌های تاروپود باف، رنگرزی شده، از نخ رشته‌های سنتتیک، با حداقل ۸۵٪ رشته‌های	۱۲۴,۲۸۱,۴۲۳	۰,۲۸	۳	واسطه‌ای	مقتضای

ردیف	شماره تعرفه	شرح تعرفه	ارزش دلاری	سهم از واردات	نرخ حقوق ورودی	نوع مصرف	نوع ارزش تخصیصی
		پلی استر					
۱۷	۳۰۰۴۳۹۱۰	داروهای دارای هورمون یا سایر محصولات شماره ۲۹۳۷ فاقد آنتی بیوتیک با تولید داخلی مشابه	۱۱۳,۴۵۵,۶۶۳	۰,۲۶	۲۳	مصرفی	مبادله
۱۸	۸۷۰۳۲۳۱۱	وسایل نقلیه هیبریدی دارای موتور بیستونی درون سوز تناوبی جرقه‌ای - احتراقی با حجم سیلندر بیشتر از ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ سی سی	۱۱۲,۰۲۱,۵۷۳	۰,۲۶	۳۲	مصرفی	متقاضی
۱۹	۵۹۰۳۹۰۹۰	سایر پارچه‌های نسجی آغشته شده، اندوده یا منطبق شده با مواد پلاستیکی غیر مذکور در جای دیگر	۹۵,۸۲۰,۴۹۸	۰,۲۲	۳۲	واسطه‌ای	متقاضی
۲۰	۵۴۰۷۶۹۰۰	سایر پارچه‌های تاروپود باف از نخ رشته‌های سنتتیک، با حداقل ۸۵٪ رشته‌های پلی استر	۶۶,۴۶۱,۶۰۱	۰,۱۵	۳۲	واسطه‌ای	متقاضی
۲۱	۳۰۴۶۱۰۰	تیلاپیا (Oreochromis spp) فیله منجمد	۵۸,۹۰۵,۳۰۲	۰,۱۳	۳۲	مصرفی	متقاضی

منبع: محاسبات محقق بر اساس منابع ذکر شده در جدول ۳

مطابق جدول ۴، اقلامی مانند خودرو، یخچال فریزر، قطعات منفصله، ماشین ظرف شویی، دستگاه تهویه مطبوع، قطعات منفصله برای تولید اتومبیل سواری، تایر، پارچه‌های تاروپود باف، دارو، پارچه و تیلایپا جزء اقلامی هستند که علی‌رغم وضع تعرفه بالا جهت کاهش و کنترل واردات آن‌ها یا حمایت از تولید داخلی، در فهرست اقلام عمده وارداتی قرار دارند.

۵. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب نوع مصرف

برای بررسی ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور برحسب نوع مصرف، این کالاها در سه دسته سرمایه‌ای، مصرفی و واسطه‌ای طبقه‌بندی شده‌اند. در جدول ۵ مشخص شده است که چه تعداد و چه سهمی از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در زمره این کالاها قرار گرفته‌اند.^(۱۷)

جدول ۵. ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب نوع مصرف (میلیون دلار)

کالاهای واسطه‌ای				کالاهای مصرفی				کالاهای سرمایه‌ای			
سهم ارزشی (%)	ارزش دلاری	سهم تعدادی (%)	تعداد اقلام	سهم ارزشی (%)	ارزش دلاری	سهم تعدادی (%)	تعداد اقلام	سهم ارزشی (%)	ارزش دلاری	سهم تعدادی (%)	تعداد اقلام
۵۹	۱۵,۳۶۲	۶۳	۱۲۵	۲۴	۶,۳۴۱	۱۷	۳۵	۱۷	۴,۳۳۵	۲۰	۴۰

منبع: محاسبات محقق بر اساس منابع ذکر شده در جدول ۳

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود از بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی، ۱۲۵ قلم مربوط به کالاهای واسطه‌ای، ۴۰ قلم کالاهای سرمایه‌ای و ۳۵ ردیف مربوط به کالاهای مصرفی است.

همچنین از منظر ارزشی بیشترین سهم به کالاهای واسطه‌ای با ۵۹ درصد و کمترین سهم به کالاهای سرمایه‌ای با ۱۷ درصد مربوط است. بر طبق این ارقام سهم بالایی از واردات مربوط به کالاهای واسطه‌ای بوده، با کاهش واردات آن‌ها تأمین مواد اولیه برخی از بخش‌های تولیدی مختل می‌گردد و لازم است در بلندمدت به شرط وجود منابع موجود، سیاست‌هایی برای حمایت از تولید این قبیل کالاها مدنظر قرار گیرد. در بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی، ۳۵ قلم کالایی که در جدول ۶ به آن‌ها اشاره شده، کالای مصرفی محسوب می‌شوند.

جدول ۶. ارزش ۳۵ قلم کالای مصرفی در بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ (میلیون دلار/ درصد)

ردیف	شماره تعرفه	شرح تعرفه	ارزش دلاری	سهم از واردات	حقوق ورودی
۱	۸۷۰۳۳۳۱۹	وسایل نقلیه موتوری با حجم سیلندر ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ سی‌سی؛ به‌جز آمبولانس و وسایل نقلیه هیبریدی	۸۹۲,۵۹۴,۰۷۴	۲,۰۴	۴۰
۲	۱۰۰۶۳۰۰۰	برنج نیمه سفید شده (Semi milled Rice) یا برنج کامل سفید شده (Wholly milled Rice) حتی صیقلی یا براق شده	۶۹۰,۰۱۸,۲۷۴	۱,۵۸	۲۶
۳	۸۷۰۳۳۳۲۹	وسایل نقلیه، دارای موتور پیستونی درون‌سوز تناوبی جرقه‌ای- احتراقی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ تا حداکثر ۲۵۰۰ سی‌سی؛ غیر از آمبولانس و خودروهای هیبریدی	۶۸۳,۹۴۳,۸۵۸	۱,۵۷	۵۵
۴	۸۰۳۱۰۰۰	موز سبز و تازه یا خشک کرده	۴۶۸,۱۳۵,۳۳۷	۱,۰۷	۱۵
۵	۲۰۲۳۰۹۰	قطعات بی‌استخوان منجمد از نوع گاو	۳۴۲,۴۰۶,۰۱۱	۰,۷۸	۲۶
۶	۳۰۰۴۹۰۹۰	انواع مکمل‌های دارویی برای خرده‌فروشی که تولید داخلی مشابه ندارند	۳۰۱,۴۶۵,۰۱۸	۰,۶۹	۵
۷	۳۰۰۴۳۹۹۰	انواع داروهایی که تولید داخلی ندارند دارای هورمون یا محصولات ۲۹۳۷ فاقد آنتی‌بیوتیک غیر مذکور	۲۷۰,۰۰۴۵,۰۸۵	۰,۶۲	۵
۸	۸۵۱۷۱۲۱۰	گوشی تلفن همراه	۲۴۸,۵۰۰,۵۷۴	۰,۵۷	۵
۹	۸۴۱۵۱۰۱۰	دستگاه تهویه مطبوع دو تکه (split unit) از نوع دیواری، برای پنجره، به حالت محافظه‌ای	۲۴۸,۱۵۹,۰۱۵	۰,۵۷	۴۰
۱۰	۴۰۵۱۰۲۰	کره بسته‌بندی یا بسته‌های بیش از ۵۰۰ گرم	۱۸۴,۴۲۲,۷۴۲	۰,۴۲	۵
۱۱	۸۷۰۲۳۳۲۱	انواع وسایل نقلیه هیبریدی دارای موتور پیستونی درون‌سوز تناوبی جرقه‌ای- احتراقی با حجم سیلندر بیشتر از ۲۰۰۰ تا حداکثر ۲۵۰۰ سی‌سی	۱۷۴,۰۵۹,۵۱۹	۰,۴۰	۳۲
۱۲	۲۱۰۶۹۰۸۰	مکمل غذایی	۱۴۸,۵۰۲,۲۸۳	۰,۳۴	۲۰
۱۳	۳۰۰۴۳۳۲۹۰	انواع داروهای حاوی هورمون‌های کورتیکو استروئیدی مشتقات یا مشابه‌های ساختاری آن‌ها که تولید داخلی ندارند	۱۳۸,۱۶۴,۳۸۳	۰,۳۲	۵
۱۴	۹۰۱۸۳۹۲۵	لوازم مصرفی آنژیوگرافی و آنژیوپلاستی (شامل شیت شریانی- انواع کاتتر (قلب، عروق، مغز)- بالن- استنت- استنت گراف- گاید وایر- کویل- مسدودکننده (o سی‌سی eluder)- رابط فشار قوی- دریچه هموستاتیس- منیفولد)	۱۲۷,۹۴۷,۸۳۴	۰,۲۹	۵
۱۵	۸۴۱۸۱۰۰۰	یخچال فریزرهای مجهز به درهای خارجی مجزا	۱۲۴,۱۵۳,۰۱۸	۰,۲۸	۵۵
۱۶	۳۰۰۴۳۹۱۰	داروهای هورمون‌دار یا سایر محصولات شماره ۲۹۳۷ فاقد آنتی‌بیوتیک‌های دارای تولید داخلی مشابه	۱۱۳,۴۵۵,۶۶۳	۰,۲۶	۳۲
۱۷	۸۷۰۳۳۳۱۱	وسایل نقلیه هیبریدی دارای موتور پیستونی درون‌سوز تناوبی جرقه‌ای- احتراقی با حجم سیلندر بیشتر از ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ سی‌سی	۱۱,۰۲۱,۵۷۲	۰,۲۶	۳۲
۱۸	۷۱۳۴۰۰۰	عدس (Lentil) خشک، غلاف کنده، حتی بدون پوست	۱۰۸,۹۸۷,۴۶۸	۰,۲۵	۵
۱۹	۹۰۲۴۰۹۰	چای سیاه (تخمیر شده) و جزئی تخمیر شده به نحوی دیگر؛ به‌جز ردیف‌های ۰۹۰۲۴۰۱۰	۹۱,۸۵۶,۳۱۲	۰,۲۱	۲۰
۲۰	۸۷۰۳۳۳۲۹۰	وسایل نقلیه موتوری با حجم سیلندر بیشتر از ۱۰۰۰ تا حداکثر ۱۵۰۰ سی‌سی؛ به‌جز آمبولانس‌ها و	۸۶,۰۴۵,۹۳۱	۰,۲۰	۴۰

ردیف	شماره تعرفه	شرح تعرفه	ارزش دلاری	سهم از واردات	حقوق ورودی
		خودروهای هیبریدی			
۲۱	۷۱۳۲۰۹۰	انواع سبزیجات غلاف‌دار خشک‌شده، پوست‌کنده یا لپه شده به‌جز لپه	۸۱,۷۳۴,۹۵۶	۰,۱۹	۵
۲۲	۹۵۰۳۰۰۱۰	سه‌چرخه‌ها، روروک‌ها، اتومبیل‌های رکاب‌زنی و اسباب‌بازی‌های چرخ‌دار مشابه؛ کالسکه‌های عروسک؛ سایر اسباب‌بازی‌ها	۶۹,۹۱۸,۹۸۵	۰,۱۶	۲۶
۲۳	۳۳۰۴۹۹۰۰	فراورده‌های زیبایی و آرایشی و فراورده‌هایی برای مراقبت از پوست	۶۴,۳۸۶,۴۰۸	۰,۱۵	۲۶
۲۴	۳۹۲۶۹۰۹۹	انواع مصنوعات از مواد پلاستیکی غیر مذکور به‌جز کپسول دارویی از نوع ژلاتین	۶۳,۴۴۷,۷۸۹	۰,۱۵	۱۵
۲۵	۳۰۴۶۱۰۰	تیلاپیا (Oreochromis spp) فیله منجمد	۵۸,۹۰۵,۳۰۲	۰,۱۳	۳۲
۲۶	۹۰۲۱۳۱۰۰	مفصل‌های مصنوعی	۵۷,۱۱۰,۱۱۵	۰,۱۳	۵
۲۷	۳۰۰۴۳۱۹۰	سایر داروهای دارای هورمون‌ها یا سایر محصولات شماره ۲۹۳۷ فاقد آنتی‌بیوتیک که تولید مشابه داخلی ندارند	۵۱,۲۳۳,۴۱۶	۰,۱۲	۵
۲۸	۸۴۲۲۱۱۰۰	ماشین‌های ظرف‌شویی از نوع خانگی	۴۷,۴۱۱,۴۰۳	۰,۱۱	۵۵
۲۹	۳۰۰۴۴۰۹۰	سایر داروهای حاوی الکل‌ئیدها یا مشتقات آن‌ها، فاقد هورمون‌ها یا محصولات ۲۹۳۷ یا آنتی‌بیوتیک‌هایی که تولید داخلی ندارند	۴۵,۸۲۰,۴۶۹	۰,۱۰	۵
۳۰	۷۰۱۳۹۹۹۰	ظروف شیشه‌ای غیر مذکور در دیگر ردیف‌های ۷۰۱۳ برای محل کار، توالت، تزئینات داخلی غیر مذکور در جای دیگر	۴۳,۴۵۶,۱۶۷	۰,۱۰	۴۰
۳۱	۹۰۱۸۳۹۲۹	سایر سوزن‌ها کاتترها و کانول‌ها	۴۲,۸۸۲,۶۳۳	۰,۱۰	۵
۳۲	۹۶۱۹۰۰۹۰	سایر حوله‌های بهداشتی و تامپون‌ها، پوشک و پوشک کامل بچه و اشیای مشابه از هر جنس غیر از پوشک کامل بزرگ‌سالان	۴۱,۸۳۴,۲۴۶	۰,۱۰	۲۶
۳۳	۸۲۱۲۱۰۹۰	سایر تیغ‌های سلمانی و خودتراش به‌جز تیغ دو لبه بدون دسته	۴۰,۳۵۷,۷۷۴	۰,۰۹	۵
۳۴	۹۰۲۱۱۰۱۰	پیچ و میله و پلاک درون‌اندازی	۳۹,۳۶۰,۹۹۱	۰,۰۹	۵
۳۵	۷۳۳۳۹۳۹۰	سایر اشیاء سر میز، آشپزخانه از فولاد	۳۷,۸۹۶,۵۶۴	۰,۰۹	۴۰

منبع: محاسبات محقق بر اساس منابع ذکرشده در جدول ۳

مطابق جدول ۶، اقلامی همانند خودرو، برنج، موز، گوشت، مکمل دارویی، گوشی تلفن همراه، دستگاه تهویه مطبوع، مکمل غذایی، دارو، عدس، وسایل نقلیه هیبریدی، چای و ... جزء کالاهای ۱۰۰ درصد مصرفی هستند و امکان تولید آن‌ها در داخل وجود دارد و یا در حال حاضر در داخل کشور تولید می‌شوند؛ با این حال در زمره ۲۰۰ قلم عمده واردات کشور قرار گرفته‌اند!

۶. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب ارزش تخصیصی با تشدید تحریم‌ها در بخش واردات، نظام اولویت‌بندی در ثبت سفارش و

تخصیص ارز در دستور کار دولت قرار گرفت.^(۸)

در ادامه ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور در سال ۱۳۹۵ برحسب تخصیص ارز به دو نوع ترجیحی و متقاضی بررسی شده است. مطابق جدول ۷ از نظر ارزشی، واردات حدود ۵۶ درصد ارزش دلاری (شامل ۱۰۹ قلم کالا از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵) از طریق ارز ترجیحی و حدود ۴۱ درصد از طریق ارز متقاضی صورت گرفته است؛ بنابراین از منظر تعدادی و ارزشی در بین اقلام عمده وارداتی بیشترین اقلام مربوط به کالاهایی است که از طریق ارز ترجیحی به کشور وارد شده‌اند و با توجه به محدودیت ارزی در مقطع کنونی، توجه به کالاهای هر دو گروه می‌تواند به‌عنوان یکی از حوزه‌های مورد نظر سیاست‌گذاران برای مدیریت تخصیص ارز و انجام واردات در دستور کار قرار گیرد.

جدول ۷. ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب تخصیص ارز (میلیون دلار/درصد)

ارز مبادله‌ای			ارز متقاضی				عدم تقسیم‌بندی		
تعداد اقلام کالایی	سهم تعدادی	ارزش دلاری	سهم اقلام کالایی	ارزش دلاری	سهم دلاری	تعداد اقلام کالایی	سهم تعدادی	ارزش دلاری	سهم دلاری
۱۰۹	۵۵	۱۴,۵۷۵	۸۰	۱۰,۵۸۹	۴۱	۱۱	۵	۸۷۵	۳

منبع: آمار دریافت شده از سازمان توسعه تجارت با شماره نامه ۶۰/۲۱۴۷۱۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.

گفتنی است که تعلق ارز ترجیحی لزوماً به معنای ضروری بودن کالا نبوده، ممکن است واردات برخی از این کالاها برای برخی از بخش‌های کشور ضروری نباشد و به‌واسطه برخی تصمیمات غیر کارشناسانه باعث توزیع رانت^(۹) شود که در مواردی امکان حذف رانت‌های فوق وجود ندارد. با این حال در خصوص برخی از آن‌ها مانند قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳، گوشی تلفن همراه و ... که جزء ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور است، می‌توان تأمل بیشتری داشت.

۷. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب قسمت‌های

۲۱ گانه سیستم هماهنگ شده (HS)

برای بررسی ترکیب ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور برحسب تقسیم‌بندی کد HS،

این کالاها در ۲۱ قسمت مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۸. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ برحسب قسمت‌های ۲۱ گانه کتاب قانون مقررات واردات و صادرات

ردیف	قسمت	عنوان	ارزش (میلیون دلار)	سهم ارزشی (درصد)	تعداد	سهم تعدادی (درصد)
۱	۱۶	ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، ادوات برقی، اجزا و قطعات آن‌ها و...	۶,۸۲۳	۲۶,۲۰	۶۰	۲۰
۲	۲	محصولات نباتی	۴,۹۲۹	۱۸,۹۳	۱۴	۷
۳	۱۷	وسایل نقلیه زمینی، هوایی، آبی و تجهیزات ترابری مربوط به آن‌ها	۲,۴۹۹	۹,۶۰	۱۴	۷
۴	۶	محصولات صنایع شیمیایی یا صنایع وابسته به آن	۲,۰۰۶	۷,۷۰	۲۴	۱۲
۵	۲۱	اشیای هنری، اشیای کلکسیون یا عتیقه	۱,۸۰۶	۶,۹۴	۱۰	۵
۶	۱۵	فلزات معمولی و مصنوعات آن‌ها	۱,۶۵۴	۶,۳۵	۱۹	۱۰
۷	۴	محصولات صنایع غذایی، نوشابه‌ها و...	۱,۲۸۵	۴,۹۴	۵	۳
۸	۷	مواد پلاستیکی و اشیای ساخته‌شده از این مواد، کتانوچو و ...	۹۲۷	۳,۵۶	۱۳	۷
۹	۳	چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا نباتی	۷۷۱	۲,۹۶	۴	۲
۱۰	۱۰	خمیر چوب یا سایر مواد الیافی سلولزی، کاغذ یا مقوا برای بازیافت	۷۶۶	۲,۹۴	۹	۵
۱۱	۱۱	مواد نسجی و مصنوعات از این مواد	۶۷۳	۲,۵۸	۷	۴
۱۲	۱	حیوانات زنده، محصولات حیوانی	۶۶۸	۲,۵۷	۴	۲
۱۳	۹	چوب و اشیای چوبی، زغال چوب، چوب‌پنبه و اشیای چوب‌پنبه‌ای	۵۱۴	۱,۹۷	۴	۲
۱۴	۱۸	آلات و دستگاه‌های اپتیک، عکاسی، سینماتوگرافی، سنجش و ...	۴۶۹	۱,۸۰	۸	۴
۱۵	۲۰	کالاها و مصنوعات گوناگون	۱۱۲	۰,۴۳	۲	۱
۱۶	۵	محصولات معدنی	۹۶	۰,۳۷	۲	۱
۱۷	۱۳	مصنوعات از سنگ، گچ و سیمان	۴۳	۰,۱۷	۱	۱
مجموع ۲۰۰ قلم عمده			۲۶,۰۴۰	۱۰۰	۲۰۰	۱۰۰

منبع: آمار دریافت شده از سازمان توسعه تجارت با شماره نامه ۶۰/۲۱۴۷۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.

مطابق جدول ۸ و بر اساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران بیشترین سهم ارزشی اقلام عمده وارداتی به ترتیب به شرح ذیل است:

۱. بر اساس جدول ۸ بیشترین اقلام عمده وارداتی برحسب قسمت‌های ۲۱ گانه کتاب قانون مقررات واردات و صادرات مربوط به قسمت ۱۶ کتاب (۳۰)، شامل بخش‌های ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، ادوات برقی، اجزا و قطعات آن‌ها و... با سهم ۲۶/۲ درصدی است که عمدتاً شامل قطعات منفصله نیمه‌ساخته (S.K.D) و کاملاً منفصله (C.K.D) هستند و تعرفه آن‌ها به میزان ۸۰ درصد و ۱۰ درصد تعرفه

اقلام واردات ساخت کامل (C.B.U)^(۳۱) است و این به این معنا است که مواد اولیه و واسطه‌ای با نرخ کمتری نسبت به کالاهای نهایی وارد کشور می‌شوند تا بتوان علاوه بر حمایت از تولید، میزان اشتغال را با ایجاد ارزش افزوده افزایش داد و عموماً حقوق گمرکی بین ۵ تا ۱۵ درصد دارند (هرورانی، ۱۳۹۲، صص ۲-۳)

۲. محصولات نباتی که قسمت دوم^(۳۲) کتاب است با سهمی بالغ بر ۱۸/۹۳ درصد در رتبه دوم واردات ۲۰۰ قلم کالای وارداتی در سال ۱۳۹۵ قرار دارد. محصولات نباتی دارای حقوق گمرکی ۵ تا ۵۵ درصدی هستند و در رتبه دوم فهرست واردات به کشور قرار گرفته‌اند. نکته قابل توجه اینکه فصل ۱۰ شامل غلات و جزء کالاهای اساسی و استراتژیک است و در این قسمت قرار دارد. از سوی دیگر با توجه به آنکه، مجاری اثرگذاری تحریم‌ها عمدتاً از طریق کانال‌هایی است که اقتصاد ایران با اقتصاد بین‌الملل ارتباط دارد و یکی از مهم‌ترین آن‌ها واردات کالاهای اساسی و استراتژیک است، برای مصون ماندن از فشارها و تهدیدات پیش‌گفته، توجه به افزایش توان مقاومت اقتصاد داخلی بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا اثرگذاری بر تصمیمات سیاسی از طریق اعمال تحریم‌ها در رابطه با جنبه‌های حساس و آسیب‌پذیر اقتصاد ایران و جلوگیری از واکنش شدن این اقتصاد در مقابل تحریم‌ها، از اصول مورد توجه تحریم‌کنندگان در وضع تحریم‌ها است.

بر طبق بررسی‌ها طی سال‌های اخیر، سهم محصولات کشاورزی از اقلام عمده وارداتی کشور بسیار بالا بوده و این در حالی است که امکان تولید اغلب آن‌ها در کشور وجود دارد؛ بنابراین لازم است در راستای حمایت از تولید داخل و کمبود منابع ارزی و... به‌ویژه در شرایط فعلی توجه ویژه‌ای به این بخش نمود. از حیث معیار و شاخص‌های حمایت‌گرایی در بخش کشاورزی، بررسی نظام‌های تعرفه‌ای در سایر کشورها نشان می‌دهد که بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها، مشمول حمایت تعرفه‌ای به مراتب بالاتر است؛ به‌گونه‌ای که بالغ بر ۸۵ درصد کشورهای دنیا از بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها حمایت تعرفه‌ای بیشتری می‌کنند و تنها ۱۵ درصد کشورهای جهان به دلایلی از جمله عدم قابلیت

تولید محصولات کشاورزی، از سایر بخش‌ها بیشتر از بخش کشاورزی حمایت تعرفه‌ای دارند.^(۳) به‌عنوان نمونه سطح حمایت تعرفه‌ای از کشاورزی نسبت به صنعت از سه برابر در اتحادیه اروپا تا ۱۳۲ برابر در کشوری مانند نروژ متفاوت است! بر اساس آمارهای سازمان جهانی تجارت در سال ۲۰۱۶ بالغ بر هشت کشور جهان از تعرفه ۵۰۰ درصد و بیشتر، ۱۲ کشور از تعرفه ۲۵۰ درصد و بیشتر، ۱۴ کشور دارای تعرفه ۲۰۰ درصد و بیشتر، ۳۱ کشور از تعرفه ۱۰۰ درصد و بیشتر و ۱۳ کشور از تعرفه ۵۵ درصد و بیشتر و در مجموع قریب به ۱۱۰ کشور از تعرفه ۱۵ درصد و بیشتر در بخش کشاورزی استفاده کرده‌اند. به‌علاوه مقایسه بین بیشینه تعرفه در بخش کشاورزی و صنعت نشان می‌دهد که به‌طور معمول بیشینه تعرفه در بخش کشاورزی بیشتر از بخش صنعت بوده است.

علت اصلی لزوم حمایت تعرفه‌ای بیشتر از بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها در کشورهای فوق به ماهیت خاص تولید در این بخش و ملاحظات امنیت غذایی برمی‌گردد. البته نباید از این نکته غافل ماند که نرخ‌های تعرفه برای واردات محصولات کشاورزی، معمولاً در کنش و واکنش دو سیاست «حمایت از تولید داخلی» و «ارائه کالاهای اساسی و استراتژیک با قیمت‌های ارزان» تعیین می‌شود. این در شرایطی است که تعرفه محصولات کشاورزی و صنعتی در کشور بسیار به هم نزدیک هستند و اولویت خاصی برای حمایت تعرفه‌ای از بخش کشاورزی مشاهده نمی‌شود. به‌علاوه آنچه مشهود است تاکنون در کشور تأکید بر کاهش میانگین ساده تعرفه بدون توجه به پراکنش و افزایش هدفمندی نظام تعرفه در بخش کشاورزی بوده که این امر باعث کاهش سطح حمایتی و هدفمندی بخش کشاورزی شده است؛ به عبارت دیگر عموم کالاهای وارداتی بخش کشاورزی تعرفه پائینی دارند و این مسئله باعث شده که هر ساله حجم زیادی از کالاهای کشاورزی با تعرفه حداقلی و بدون اخذ امتیازهای متقابل از کشورهای مختلف وارد کشور شوند؛ درحالی‌که در فضای تجارت بین‌الملل به‌راحتی نباید بازارهای کشور را در اختیار تولیدات سایر کشورها قرار داد (فریادرس، ۱۳۹۵، ص ۲۴).

در بحث تنوع ابزاری نیز نگاهی به نظام‌های تعرفه‌ای دیگر کشورها به خوبی بیانگر این واقعیت است که کشورهای توسعه‌یافته از قابلیت سایر ابزارهای تعرفه‌ای از جمله تعرفه سهمیه‌ای غفلت نکرده‌اند. به گونه‌ای که بر اساس آمارهای سازمان جهانی تجارت طی دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۴ حدود ۴۷ درصد کشورهای جهان، بدین شیوه از تولیدات خود حمایت کرده‌اند. تعرفه سهمیه‌ای دارای مزایایی همچون شفافیت، پیش‌بینی‌پذیری و غیر تبعیض‌آمیز بودن است که رانت اقتصادی ندارد و ابزار مناسبی برای حمایت مؤثر از تولیدکنندگان کشاورزی بدون آسیب زیاد به رفاه مصرف‌کنندگان است (Jorin & Engwiler, 2004, pp 521-524).

اجرای تعرفه سهمیه‌ای در واقع توزیع حق واردات به صورت سهمیه‌ای است که برای اجرای آن روش‌های مختلف «تعرفه مورد عمل» (AT)^۱، «شیوه نوبتی» (FC)^۲، «مجوز مبتنی بر تقاضا» (LD)^۳، «حراج» (AU)^۴، «تخصیص تاریخی» (HI)^۵، «تجارت دولتی» (ST)^۶، «گروه‌های تولیدکننده» (PG)^۷، «روش ترکیبی» (MX)^۸، «سایر روش‌ها» (OT)^۹ و «شیوه‌های نامعین» (NS)^{۱۰} وجود دارد و کشورهای گوناگون با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی از این روش‌ها استفاده می‌کنند.

۴. واردات وسایل نقلیه زمینی، هوایی، آبی و تجهیزات ترابری مربوط به آن‌ها در رتبه سوم قرار دارد که حدود ۹/۶ درصد از ارزش ۲۰۰ قلم عمده وارداتی را به خود اختصاص داده است. از سوی دیگر با توجه به ضعف‌ها و چالش‌هایی که بازار تولید خودروهای داخلی دارند و ضعف آن‌ها در تأمین نیاز مصرف‌کنندگان و

۱. Applied Tariff
۲. First serve- first Come
۳. License on Demand
۴. Auctioning
۵. Historical Import Allocation
۶. State Trading
۷. Producer Groups
۸. Mixed Allocation Methods
۹. Other
۱۰. Non-specified

مشکلات کیفیت تولید آن‌ها، واردات خودرو سود و منافع زیادی برای عده‌ای از واردکنندگان خودرو داشته است.^(۳۴) (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۳۹۲)

۵. گفته شده است، به ازای تولید هر دستگاه خودرو، دو شغل در کشور ایجاد می‌شود که ۱۷ درصد آن اشتغال مستقیم (خودروسازی و قطعه‌سازی) و ۸۳ درصد اشتغال غیرمستقیم (صنایع بالادستی و فعالیت‌های پایین‌دستی) است.^(۳۵) (دهنادی، سید جواد ۱۳۹۰)

از طرفی در شرایط فعلی با توجه به رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مبنی بر سوق یافتن به سمت اقتصاد مقاومتی، حساسیت‌هایی برای واردات خودروهای سواری وجود دارد.^(۳۶) به عبارت دیگر در حال حاضر یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین مباحث اقتصاد مقاومتی، درون‌زایی، خوداتکایی و تأکید بر تولید داخل است؛ بنابراین در جریان اجرای این سیاست، خودروسازان نیز باید به تولید خودروی ملی توجه جدی‌تری کنند.^(۳۷)

در این راستا سامان‌دهی نظام حاکم بر تعیین تعرفه (نرخ حقوق ورودی) خودرو سواری با جهت‌دهی ورود خودروهایی با حجم موتور و میزان مصرف اندک به‌جای واردات خودروهای لوکس و گران‌قیمت و ایجاد رقابت در فضای تولید ملی با سیاست‌گذاری توسط دولت و مجلس و نیز بازنگری در آیین‌نامه ضوابط فنی واردات خودرو (مصوب سال ۱۳۸۲)، قانون حمایت از مصرف‌کننده خودرو (مصوب سال ۱۳۸۶) و آیین‌نامه اجرایی آن (مصوب سال ۱۳۸۹) با هدف ثبات در بازار، ایجاد رقابت و حذف رانت برای عده‌ای از واردکنندگان و جلوگیری از تغییرات غیرمنطقی قیمت‌ها از راهکارهای پیشنهادی برای جلوگیری از خروج ارز از کشور است.

۶. رتبه بعدی واردات از حیث ارزشی مربوط به قسمت ۶ کتاب است. این قسمت شامل ۱۱ فصل^(۳۸) است و محصولات دارویی در این قسمت قرار دارد که همانند محصولات نباتی جزء محصولات اساسی و استراتژیک محسوب می‌شوند. با توجه به آنکه تأمین ذخایر دارویی به‌ویژه در شرایط تحریم از دغدغه‌های اصلی کشور است، باید در این راستا برای عدم وابستگی به واردات دارو^(۳۹) با انجام

سرمایه‌گذاری‌های لازم تدابیر مناسبی صورت پذیرد (چراغعلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۳).

۷. اشیای هنری، اشیای کلکسیون یا عتیقه در رتبه پنجم ۲۰۰ قلم عمده کالای وارداتی با سهم حدود ۶/۹۴ درصدی و با ارزش ۱,۸۰۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۵ قرار دارد که شامل دو فصل ۱- اشیاء کلکسیون و ۲- قطعات منفصله ماشین‌آلات راه‌سازی، خودرو و سایر ماشین‌آلات است که البته تمام واردات این قسمت مربوط به فصل نود و هشتم و همان کالاهای ذکر شده در فصل دوم این بخش است.

۸. واردات فلزات معمولی و مصنوعات آن‌ها در رتبه ششم ۲۰۰ قلم عمده کالای وارداتی با سهم حدود ۶/۳۵ درصدی در سال ۱۳۹۵ قرار دارد که شامل ۱۲ فصل است.^(۳۰) فلزات این قسمت محصولات صنایع مادر محسوب می‌شوند و از سوی دیگر به دلیل وجود منابع انبوه سنگ آهن در کشور و ارزان بودن انرژی و فراوان بودن نیروی کار، می‌توان از آن به‌عنوان یک مزیت نسبی و نقطه قوت در کشور یاد کرد که به دلیل داشتن حلقه‌های ارتباطی فراوان با دیگر بخش‌های اقتصادی و صنعتی اهمیت خاصی داشته و حدود ۱,۶۵۴ میلیون دلار از واردات کشور را در سال ۱۳۹۵ به خود اختصاص داده است.

۹. سایر قسمت‌ها که ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ را به خود اختصاص داده، دارای سهمی حدود ۲۴/۳ درصد و ۱۱ قسمت شامل موارد زیر است: محصولات صنایع غذایی، نوشابه‌ها (سهم ۴/۹۴ درصدی)، مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد، کائوچو (سهم ۳/۵۶ درصدی)، چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا نباتی (سهم ۲/۹۶ درصدی)، خمیر چوب یا سایر مواد الیافی سلولزی، کاغذ یا مقوا برای بازیافت (سهم ۲/۹۴ درصدی)، مواد نسجی و مصنوعات از این مواد (سهم ۲/۵۸ درصدی)، حیوانات زنده، محصولات حیوانی (سهم ۲/۵۷ درصدی)، چوب و اشیای چوبی، زغال چوب، چوب‌پنبه و اشیای چوب‌پنبه‌ای (سهم ۱/۹۷ درصدی)، آلات و دستگاه‌های اپتیک، عکاسی، سینماتوگرافی، سنسور (سهم ۱/۸۰ درصدی)، کالاها و مصنوعات گوناگون (سهم

۰/۴۳ درصدی)، محصولات معدنی (سهم ۰/۳۷ درصدی) و مصنوعات از سنگ، گچ و سیمان (سهم ۰/۱۷ درصدی) از ارزش ۲۰۰ قلم عمده کالاهای وارداتی در سال ۱۳۹۵.

بنابراین می‌توان اظهار کرد که در خصوص طبقه‌بندی بر اساس معیارهای نرخ تعرفه و نوع مصرف، علی‌رغم امکان مدیریت بخشی از اقلام عمده وارداتی از طریق ابزارهایی مانند اعمال محدودیت کوتاه مدت و هدفمند برای کاهش ضربه‌پذیری تولید ملی در راستای تمرکز بر بند «۶» سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، مبنی بر افزایش تولید داخل نهاده‌ها و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود، عملکرد دولت در این زمینه مطلوب نبوده است. همچنین در خصوص طبقه‌بندی برحسب ارزش تخصیصی و گروه‌بندی کالاها بر اساس قسمت‌های ۲۱ گانه سیستم هماهنگ شده (HS) نیز عملکرد دولت جای تأمل دارد.

در کنار مدیریت واردات، لازم است نیم‌نگاهی نیز به چالش‌های تولید مبتنی بر بند «۶» سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هدف افزایش و اولویت دادن به محصولات داخلی داشت. بر این اساس در ادامه برخی چالش‌های اساسی بیان می‌شود؛ از جمله پدیده قاچاق که به تولید و اقتصاد کشور آسیب‌های جدی وارد می‌کند.

۸. کاهش تولیدات داخلی و قاچاق

در حال حاضر قاچاق کالا، از مشکلات مهم کشور به شمار می‌رود و وجود برخی سیاست‌های ویژه اقتصادی مانند حمایت گسترده و گاه غیر کارشناسی از برخی تولیدات و وجود مرزهای گسترده جغرافیایی که امکان ورود کالای قاچاق را تسهیل می‌کند، بر دامنه و گستردگی این معضل در کشور ما افزوده است.

ابعاد منفی قاچاق کالا را می‌توان از زوایای متفاوتی بررسی کرد. از بعد اقتصادی، قاچاق کالا ضربات سنگینی به تولیدات داخلی وارد می‌کند؛ بدین نحو که با ورود کالاهای قاچاق با قیمت پایین، تقاضا برای محصولات داخلی کاهش یافته، کاهش سودآوری و در نهایت کاهش سرمایه‌گذاری را در پی خواهد داشت

(تضعیف تولید داخل). این امر به کاهش تولیدات صنعتی منجر شده و فرصت‌های سرمایه‌گذاری برای ایجاد اشتغال مولد و مؤثر در رشد تولید ناخالص داخلی را از بین می‌برد. کاهش سرمایه‌گذاری نیز باعث کاهش اشتغال شده، نرخ بیکاری را افزایش خواهد داد و با افزایش نرخ بیکاری، بحران‌های اجتماعی و تبعات ناشی از آن نیز افزایش خواهد یافت. در واقع با افزایش قاچاق کالا، بحران‌های اجتماعی افزایش می‌یابد و در نهایت امنیت ملی به خطر می‌افتد (سیف، ۱۳۸۵، ص ۸۲).

از سوی دیگر قاچاق کالا برنامه‌ریزی‌های تولیدی و بازرگانی را نیز با مشکل مواجه نموده و با توجه به اثراتی همچون بی‌ثباتی اقتصادی و اختلال در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی باعث آسیب‌پذیری اقتصاد کشور و خنثی‌سازی سیاست‌های تجاری می‌شود؛ به عبارت دیگر رواج قاچاق کالا، به دلیل سودآوری بسیار زیاد موجب کاهش سیاست‌گذاری در امور تولیدی و اشتغال‌زا می‌گردد و در نتیجه تولیدات داخلی که توان کافی برای رقابت با تولیدات مشابه خارجی را ندارند، آسیب می‌بینند و در برخی مواقع نیز به زیان‌دهی، ورشکستگی و در نهایت تعطیلی فعالیت آن واحدهای تولیدی منجر می‌شود. همچنین افزایش قاچاق کالا در کاهش درآمد دولت و گمرک - از طریق کاهش واردات قانونی از مبادی رسمی - مؤثر است. (سیف، ۱۳۸۵، ص ۸۶ و ۱۱۲)

۸-۱. خنثی شدن سیاست‌های حمایت از تولید داخلی

پدیده قاچاق دلایل بسیاری دارد. مقوله پایین بودن کیفیت محصولات ایرانی در مقایسه با مشابه خارجی آن‌ها، قیمت بالای محصولات داخلی و ناتوانی در رقابت آن‌ها در مقابله با قیمت‌های جهانی، وجود قوانین و مقررات و تعرفه‌های مغایر با سیاست‌های تسهیل تولید و امکان قاچاق کالا با استفاده از ورود و خروج کالاها از مبادی غیررسمی، عدم جوابگویی به نیاز کیفی و کمی مصرف‌کنندگان، به‌کارگیری مواد اولیه نامرغوب و پایین بودن استانداردهای ساخت در برخی از کالاها داخلی، وجود تشریفات و کاغذبازی‌های اداری زائد در امر واردات، بهره‌گیری از تکنولوژی و ابزارهای قدیمی و منسوخ‌شده در برخی صنایع و عدم

امکان رقابت آن‌ها (از لحاظ کمیت و کیفیت) با تکنولوژی خارجی و ... باعث افزایش قیمت تمام‌شده محصولات، احساس ناامنی تولیدکنندگان برای تولید و سلب اعتماد مردم به تولید داخلی شده است که همگی می‌توانند عاملی برای کاهش انگیزه تولید و به تبع آن افزایش انگیزه قاچاق محصولات خارجی به داخل گردد. در واقع قاچاق وارداتی، خود معلول شرایط خاص تولید داخلی در کنار هزینه‌های زیاد پولی و غیر پولی انجام واردات رسمی است (سیف، ۱۳۸۵، صص ۱۴۳، ۱۱۷).

۸-۲. رابطه قاچاق و تعرفه و حمایت از تولید داخل

بر طبق بررسی‌های موجود، در هیچ جای دنیا حتی در کشورهایی که اساس اقتصاد بر مبنای مبادله آزاد کالاها نهاده می‌شود، اعمال تعرفه برای حمایت از صنایع داخلی و تولید را نادیده نمی‌گیرند.

از طرفی، قاچاق (با عدم پرداخت حقوق ورودی) در ورود کالاها می‌تواند این چتر حمایتی (تعرفه مؤثر) از تولیدات صنایع داخلی را از بین ببرد.^(۳۱) در واقع، قاچاق کالا تأثیر تعرفه‌های مؤثر را از بین برده و توان رقابتی محصولات داخلی با مشابه خارجی را کاهش می‌دهد و محصولاتی که به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شوند، می‌توانند با شرایط راحت‌تر (عدم پرداخت حقوق ورودی، فرار از کاغذبازی‌های اداری و ...) با محصولات داخلی رقابت نمایند و این امر باعث ضرر و زیان تولیدات داخلی و در نهایت کاهش سود برای تولیدکنندگان داخلی می‌شود. از طرف دیگر افزایش نرخ تعرفه نیز می‌تواند باعث افزایش انگیزه قاچاق شود (سیف، ۱۳۸۵، صص ۹۶).

بنابراین لازم است علاوه بر تعیین نرخ تعرفه بهینه، با محدود کردن قاچاق کالا و جلوگیری از ورود و خروج کالاها از مبادی غیررسمی و هدایت واردات و صادرات به سمت مبادی رسمی از تولیدات داخلی حمایت نمود. در این راستا با انجام برخی اقدامات از جمله راه‌اندازی سامانه جامع تجارت که بستر قانونی آن در ماد «۶» قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ مجلس شورای اسلامی^(۳۲) اشاره شده تا حدود زیادی می‌توان از ورود کالای قاچاق و ضربه به

تولیدات داخلی (از طریق رصد زنجیره واردات تا رسیدن به دست مصرف‌کننده نهایی) جلوگیری کرد.

علاوه بر ضرورت توجه به پدیده قاچاق، لازم است تدابیر لازم جهت حمایت از تولید و شناخت مزیت‌های کشورهای کشور اتخاذ شود. در ادامه به برخی از راهکارها جهت افزایش توانمندسازی کالاهای تولید داخل و مهم‌ترین قوانین و مصوبات سال‌های اخیر در این حوزه، اشاره شده است.

۹. شناخت مزیت‌ها و افزایش رقابت‌پذیری کالاهای تولید داخل

برای حمایت از تولیدات داخلی و مقابله اساسی با پدیده قاچاق کالا، می‌بایست با ایجاد بستر مناسب برای فعالیت و استفاده بهینه از مزیت‌های کشورهای کشور شرایطی را فراهم کرد تا تولید کالاها و خدمات وضعیت مطلوب خود را پیدا کند. برای بهره‌گیری مؤثر از مزیت‌های نسبی، ضرورت دارد که شرایط دسترسی مناسب به بازارهای بین‌المللی مهیا شود. کالاها و خدمات داخلی در صورتی قدرت رقابت با کالاهای خارجی را خواهند داشت که حداقل در مقایسه با کالاهای مشابه خارجی ارزان‌تر و باکیفیت بالاتر تولید شوند.

در این میان وظیفه وزارت صنعت، معدن و تجارت (و وزارتخانه‌های دیگر به تناسب آن که کدام بخش از تولیدات را زیر پوشش دارند) این است که مزیت‌های کشور را در زمینه‌های صنعتی (کشاورزی و خدماتی و ...) شناسایی و به مردم معرفی کند.

بنابراین کالاهای تولیدی موجود کشور را می‌توان از این جهت به سه دسته تقسیم کرد:

- ۱- کالاهایی که در تولید آنها، هم‌اکنون مزیت نسبی داریم.
- ۲- کالاهایی که در صورت تصحیح شرایط تولید (از قبیل تصحیح تکنولوژی تولید یا سازمان تولید یا ترکیبی از آنها) می‌توانند مزیت‌دار شوند.
- ۳- کالاهای تولیدی که از مزیت برخوردار نیستند و امکان مزیت‌دار کردن آنها نیز وجود ندارد.

راهکارهای مناسب برای هر دسته از این کالاها به ترتیب زیر است:

نخست: لازم است برای کالاها و خدماتی که هم‌اکنون در تولیدشان مزیت نسبی داریم، ضمن تلاش برای کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت کالا و خدمات علاوه بر تأمین نیاز داخل، برای افزایش صادرات آن‌ها نیز برنامه‌ریزی کنیم و دولت با هدف صادراتی کردن این‌گونه کالاها و خدمات، برای بازاریابی آن‌ها در خارج از کشور کمک کند؛ زیرا معمولاً بنگاه‌های ما نمی‌توانند بازار مناسب برای صادرات را شناسایی کنند (گاهی حتی نوع کالاها و خدمات مورد نیاز بازارها را نمی‌شناسند).

دوم: لازم است در خصوص تولیداتی که مزیت نسبی ندارند، ولی با تغییر شرایط می‌توانند مزیت‌دار شوند، وزارتخانه‌های مرتبط با تولید کالاها و خدمات، ساختار تولید این‌گونه کالاها و نقاط قوت و ضعف آن‌ها را شناسایی کنند و سپس برنامه‌ای جهت کمک به این صنایع برای تغییر شرایط تولید تهیه نمایند. اجرای این برنامه نیاز به تجهیز گروه‌های متخصص برای شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها و سپس ارائه راه‌حل برای مجموعه‌های همگن از صنایع دارد. شایان ذکر است رها کردن صنایع بحران‌زده به حال خود بدان امید که تحت تأثیر سازوکار بازار خود را اصلاح نمایند، علمی نیست و سرانجام موجب نابودی بسیاری از صنایع می‌شود که امکان نجات آن‌ها وجود دارد.

سوم: در تولیداتی که به‌هیچ‌وجه مزیت‌دار نمی‌شوند، عدم مزیت به معنی زیان‌ده بودن تولید در یک محیط رقابتی است. درباره این‌گونه کالاها وزارتخانه‌های مرتبط باید به ترتیبی برنامه‌ریزی کنند که این تولیدات در یک دوره مشخص با فرآیندهای تولیدی جدید که می‌توانند رقابتی باشند جایگزین و از به هدر رفتن امکانات آن‌ها جلوگیری شود. (سیف، ۱۳۸۵، ص ۱۷۵-۱۷۴)

در اینجا مباحث زیادی از جمله فقدان معیاری مناسب برای تشخیص کالاهای تولید داخل مطرح می‌شود که این امر سبب شده است تا سیاست‌های حمایت از تولید داخل، چندان هدفمند نباشد. البته به اعتقاد برخی از کارشناسان تعیین میزان «عمق ساخت داخل» را می‌توان به‌عنوان ابزاری برای شناسایی و حمایت از شرکت‌ها و تولیدکنندگان ایرانی به‌صورت هدفمند معرفی کرد که

حاکمیت نقشی محوری در این زمینه بر عهده دارد.

برخی از مهم‌ترین قوانینی که در راستای حمایت از تولید و شناسایی عمق ساخت داخل تصویب و ابلاغ شده است، عبارت‌اند از:

۱. بر اساس بند الف ماده (۴) قانون «حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی»^(۳۳) مصوب ۱۳۹۸/۲/۱۵، وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است از محل اعتبارات داخلی و با استفاده از سامانه‌های موجود، سامانه متمرکزی را جهت درج و معرفی فهرست توانمندی‌های محصولات داخلی برای داخلی‌سازی نیازهای وارداتی کشور سامان‌دهی کند و ظرف مدت چهار ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون به درج فهرست توانمندی‌های محصولات داخلی، ظرفیت و اسامی تولیدکنندگان کالاهای عرضه‌کنندگان خدمات، پیمانکاران طراحی-ساخت، فناوری‌های داخلی و رتبه‌بندی ایشان در سامانه مذکور اقدام کند. همچنین اطلاعات این سامانه باید به صورت مستمر و روزآمد در دسترس عموم باشد.^(۳۴)

۲. بر اساس ماده (۱۶) تصویب‌شده در چهل و یکمین جلسه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران سه قوه مورخ ۱۳۹۸/۰۸/۱۱، وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است ثبت سفارش کالاهای مصرفی و مصرفی با دوام خارجی دارای مشابه ایرانی را که با کیفیت مناسب و به میزان کافی تولید شده باشد تا پایان مدت قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه ممنوع نموده یا بر اساس ماده (۲۲) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور از موانع تعرفه‌ای و فنی جهت مدیریت واردات استفاده کند.

۳. مطابق با برخی از مصوبات هیئت وزیران^(۳۵) طی سال‌های اخیر، ممنوعیت خرید برخی از کالاهای خارجی داری تولید مشابه داخلی ممنوع شده است که ممنوعیت ثبت سفارش ۱۳۳۹ ردیف تعرفه در جهت حمایت از تولید داخل در سال جاری و ... از جمله موارد فوق است.

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع حمایت از تولیدات داخلی، لازم است کلیه متولیان و ذی‌ربطان و ذی‌نفعان این حوزه پس از شناسایی و احصاء

مزیت‌های نسبی و مطلق در تولید و بخش‌های نوپا و استراتژیک و ضروری این حوزه، به دور از هرگونه بخشی‌نگری، منطقه‌گرایی و سلیقه‌های شخصی و... و با توجه به آمایش سرزمینی و ظرفیت‌های استانی به تدوین و اجرای «استراتژی تجاری بلندمدت» پردازند.

۱۰. تجربه برخی کشورهای توسعه‌یافته جهت حمایت از تولید داخل

برای مدیریت واردات و سیاست‌گذاری‌ها و حمایت از تولید داخل می‌توان از تجربه برخی از کشورهای توسعه‌یافته ذیل استفاده کرد و از آن‌ها الگو پذیرفت.

۱-۱۰. کره جنوبی

مشخصه اصلی سیاست صنعتی کره جنوبی از زمان تصویب «قانون توسعه صنعتی» در نظر گرفتن دوره عمر محدود در برنامه‌های توانمندی‌سازی صنعتی و ماهیت «گام به گامی» مداخله‌های انتخابی بوده است. بدین صورت که ابتدا در طول دوره جایگزینی واردات، سیاست‌های دولت کره تأکید بر مصرف تولیدات داخلی و صنعتی‌سازی تولید مواد شیمیایی، پتروشیمی و فولاد بوده است و در فاز بعد به سراغ اتومبیل‌سازی، کشتی‌سازی و صنایع الکترونیک روی آورد که حمایت دولت از بخش‌های فوق با اعمال قوانین سخت همراه بوده است (احمدیان، ۱۳۹۶، ص ۲۲)؛ به‌گونه‌ای که واردات تنها برای کالاهایی مجاز بود که پس از استفاده در داخل، فرآیند تولید به‌قصد صادرات انجام می‌پذیرفت و در غیر این صورت، واردات محدود می‌شد. همچنین در طول دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، صاحبان صنایعی که در بازارهای داخلی کالاهای خود را به فروش می‌رسانند از حمایت فراوان دولت در مقابل رقبای خارجی برخوردار می‌شدند، منوط به اینکه اهداف صادراتی معین دولت را نیز تأمین کنند. در واقع، در طول این دهه‌ها، تمام سیاست‌های دولت کره به‌طور فزاینده‌ای در جهت افزایش صادرات و توانمندسازی صنایع داخلی هدایت شدند؛ اما این گسترش صادرات، از طریق بازار آزاد انجام نگرفت، بلکه با برنامه‌ریزی دولتی، توأم با تعهد بسیار قوی دولت نسبت به آن انجام شد (تام هیوت، ۱۳۷۷، ص ۲۳۷).

۱۰-۲. ایالات متحده آمریکا

از سال ۱۸۱۲ تا اوایل دهه ۱۹۴۰، یعنی حدود ۱۳۰ سال، ایالات متحده با وضع تعرفه‌های سنگین برای حمایت از صنایع نوزاد خود، یکی از حمایت‌گرتترین کشورها در طول تاریخ بوده است و پس از به بلوغ رسیدن صنایع و گسترش مقیاس تولیدات آن‌ها، از آزادسازی تجاری و اعمال فشار برای تجارت آزاد حمایت کرد. البته امروزه نقش حمایتی تعرفه‌ها به دلیل تجارت بین‌الملل در چارچوب سازمان تجارت جهانی بسیار کمرنگ شده است؛ اما در عوض ایالات متحده به‌طور فزاینده‌ای از سازوکارهای دیگر از جمله تربیت و آموزش برخی افراد به‌عنوان نماینده مخصوص مذاکرات تجاری، برای حمایت از صنایع داخلی که توسط تجارت آزاد مورد صدمه واقع می‌شوند، استفاده می‌کند (مقیسه، ۱۳۹۷، ص ۱۳)؛ به عبارت دیگر علی‌رغم اینکه محیط تجارت بین‌الملل نسبت به تعرفه‌ها به‌خصوص در چارچوب سازمان تجارت جهانی سخت‌گیرانه‌تر شده، ایالات متحده به‌طور فزاینده‌ای سازوکارهای دیگری را به‌عنوان بخشی از سیاست تجاری‌اش برای ایجاد مزیت برای صنایع یا بخش‌های هدف به‌کار برده است. این سیاست‌ها شامل خریدهای دولتی، حمایت صادراتی و انعقاد موافقت‌نامه‌های تجاری دو یا چندجانبه و... می‌شود (Stensrud, 2016, p5).

۱۰-۳. ژاپن

ژاپن استراتژی توسعه صنعتی برای جایگزینی واردات را خیلی زود شروع کرد؛ به‌گونه‌ای که در دهه ۱۹۶۰ میزان «نرخ مؤثر حمایت»^۱ (ERP) در ژاپن خیلی بالا بود و الگوی آبشارگونه نظام تعرفه‌ای خود از مواد خام و واسطه‌ای با نرخ تعرفه پایین تا محصولات مصرفی و نهایی با نرخ تعرفه بالا را اتخاذ نمود که خاص بیشتر اقتصادهای در حال توسعه است (مقیسه، ۱۳۹۷، ص ۶۰) اگر چه تا اواخر دهه ۱۹۷۰ سطوح کاملاً بالای حمایت شامل بخش‌هایی همچون آهن و فولاد و فلزات غیر آهنی بود اما پس از عملکرد مطلوب صادرات محصولات فوق، سطوح نرخ مؤثر حمایت در این بخش کاهش یافت. (بانکی، ۱۳۷۹، ص ص ۳۴۷-۳۴۸)

۱. Effective Rates of Protection (ERP)

۱۰-۴. ترکیه

معافیت از پرداخت عوارض گمرکی و مالیات بر ماشین‌آلات و تجهیزات وارداتی جهت تولید، معافیت مالیات ارزش افزوده بر ماشین‌آلات و تجهیزات وارداتی و داخلی خریداری شده، تخصیص اعتبار از بودجه عمومی دولت و معافیت‌های خاص مالیاتی، عوارض و معافیت بخشی از پرداخت هزینه‌های عملیات بانکی و هزینه‌های رسمی ثبت زمین، سهمیه‌بندی برای واردات انواع محصولات نساجی و پوشاک، وضع تعرفه‌های بالا برای محصولات کشاورزی و ... از جمله اقدامات دولت ترکیه برای حمایت از تولیدات داخل خود بوده است (سلطانی، ۱۳۹۸، ص ۱۸).

بررسی‌ها در سایر کشورهای کمتر توسعه‌یافته نیز نشان می‌دهد که طی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ سطوح بالای حمایت دولت‌ها از صاحبان صنایعی بود که برای فروش در بازار داخلی با هدف توسعه صادرات تولید می‌کردند. (تام هیوت، ۱۳۷۷، ص ۲۳۶)

بنابراین می‌توان گفت که سیاست‌های تجاری تمامی کشورها اعم از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته، تقویت تولید با استفاده از ابزارهای مدیریت واردات و توسعه بازارهای صادراتی بوده است.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها

۱. بررسی روند واردات در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۰ گویای کاهش ارزش واردات است. به این صورت که واردات حدود ۶۲ میلیارد دلاری در سال ۱۳۹۰ به کمتر از ۴۴ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۵ رسیده است و این موضوع نشان‌دهنده امکان مدیریت واردات و کاهش ارزش دلاری آن است. البته لازم است در راستای حمایت از تولید به سوی الزامات و زمینه‌هایی گام برداشت که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مسیر صحیح مدیریت واردات ترسیم کرده است؛ وگرنه اقدامات شتاب‌زده در این خصوص می‌تواند سیاست‌های تجاری کشور را تحت تأثیر قرار داده و با تأثیر معکوس بر حمایت از تولید موجب ایجاد رخوت و کاهش کیفیت و افزایش قیمت تولیدات داخلی و حتی عدم تأمین کالاهای مورد نیاز و عدم

تبادل در بازار یا توسعه و بسط قاچاق کالا در کشور شود.

در شرایطی که در کنار واردات رسمی حدود ۴۰ میلیارد دلاری به کشور، تخمین حجم قاچاق حدود ۲۰ میلیارد دلار اعلام می‌شود، لازم است در هنگام تصویب هرگونه ممنوعیت و محدودیت در امر واردات رسمی به زمینه قاچاق‌پذیر بودن آن و میزان عمق ساخت داخل نیز توجه کرد.

۲. مسئولان نظام موضوع حمایت از تولید ملی از طریق مدیریت واردات را به‌عنوان یکی از برنامه‌های مهم و دارای اولویت مطرح می‌کنند؛ ولی به دلیل عملیاتی نشدن یک نگاه جامع و کلان در این خصوص تاکنون، ممنوعیت واردات به‌جای مدیریت آن موجب می‌شود برخی از بخش‌ها یا تعداد معدودی از تولیدکنندگان که از قدرت چانه‌زنی بیشتری برخوردارند، از این موضوع به نفع خود بهره برده، متولیان امر نیز به ارائه فهرستی از کالاها بسنده می‌کنند که لازم است نرخ‌های تعرفه آن‌ها افزایش یابد یا ورود آن کالاها ممنوع یا محدود شود و با این اقدامات جزئی نه تنها بخش‌های نیازمند حمایت و زمان‌بندی حمایت مشخص نمی‌شود، بلکه گره دیگری بر گره‌های موجود در فضای کسب‌وکار کشور، رقابتی‌تر شدن بخش تولید در زمینه قیمت و کیفیت و ضرورت مبارزه با قاچاق کالا در کشور افزوده می‌شود؛ به عبارت دیگر افزایش بیش از پیش محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای کالاها به‌صورت غیر کارشناسی در مدیریت واردات نمی‌تواند به لحاظ عملی، سیاست مناسبی تلقی شود و تنها موجب گسترش عدم تعادل اقتصاد داخلی، ایجاد انحصار، گسترش قاچاق (از طریق افزایش انگیزه قاچاق به دلیل افزایش نرخ تعرفه و در نتیجه افزایش حاشیه سود قاچاقچیان) و گسترش فساد اقتصادی خواهد شد؛ بنابراین لازم است در گام نخست کالاهای دارای مزیت یا کالاهایی را که اساسی و استراتژیک است شناسایی و احصاء و در گام بعد با اعمال نرخ تعرفه بهینه، علاوه بر حمایت مؤثر از تولیدات داخلی، از بروز و گسترش قاچاق جلوگیری کرد.

۳. علی‌رغم اینکه محصولات کشاورزی جزء اقلام عمده وارداتی طی سال‌های اخیر بوده است و بررسی نظام‌های تعرفه‌ای در سایر کشورها نیز نشان

می‌دهد بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها، مشمول حمایت تعرفه‌ای به مراتب بالاتری است، اما توجه به این نکته ضروری است که نهایتاً اعمال تعرفه، ابزار اصلاح تولید داخلی نیست و باید به صورت برنامه‌ریزی شده به سمت کاهش تعرفه‌ها و تقویت تولید داخل حرکت کنیم.

۴. بررسی تجربه کلیه کشورها اعم از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه گویای آن است که سطوح بالای حمایت دولت‌ها از صاحبان صنایعی بوده که برای فروش در بازار داخلی با هدف توسعه صادرات تولید می‌کردند و این حمایت کاملاً هدفمند و در زمانی محدود از صنایع مزیت‌دار بوده است. با الگوپذیری از کشورهای فوق لازم است: نخست لازم است برای کالاها و خدماتی که هم‌اکنون در تولیدشان مزیت نسبی داریم، ضمن تلاش برای کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت کالا و خدمات علاوه بر تأمین نیاز داخل، برای افزایش صادرات آن‌ها نیز برنامه‌ریزی کنیم و دولت با هدف صادراتی کردن این‌گونه کالاها و خدمات، برای بازاریابی آن‌ها در خارج از کشور کمک کند؛ دوم لازم است در خصوص تولیداتی که مزیت نسبی ندارند، ولی با تغییر شرایط می‌توانند مزیت‌دار شوند، وزارتخانه‌های مرتبط با تولید کالاها و خدمات، ساختار تولید این‌گونه کالاها و نقاط قوت و ضعف آن‌ها را شناسایی کنند و سپس برنامه‌ای جهت کمک به این صنایع برای تغییر شرایط تولید تهیه نمایند. اجرای این برنامه نیاز به تجهیز گروه‌های متخصص برای شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها و سپس ارائه راه‌حل برای مجموعه‌های همگن از صنایع دارد. شایان ذکر است رها کردن صنایع بحران‌زده به حال خود بدان امید که تحت تأثیر سازوکار بازار خود را اصلاح نمایند، علمی نیست و سرانجام موجب نابودی بسیاری از صنایع می‌شود که امکان نجات آن‌ها وجود دارد. سوم: در تولیداتی که به هیچ‌وجه مزیت‌دار نمی‌شوند، عدم مزیت به معنی زیان‌ده بودن تولید در یک محیط رقابتی است. درباره این‌گونه کالاها وزارتخانه‌های مرتبط باید به ترتیبی برنامه‌ریزی کنند که این تولیدات در یک دوره مشخص با فرآیندهای تولیدی جدید که می‌توانند رقابتی باشند جایگزین و از به هدر رفتن امکانات آن‌ها جلوگیری شود.

۵. در سال ۱۳۹۵ حدود ۵۷۲۵ ردیف کالا به کشور وارد شده است که تنها ۲۰۰ قلم نخست و عمده واردات حدود ۶۰ درصد ارزش واردات را تشکیل می‌دهند. بر اساس این آمار مدیریت واردات این ۲۰۰ قلم از طریق ابزارهایی مانند اعمال سیاست‌های تشویقی برای تولید در داخل، تغییر الگوی مصرف و اعمال محدودیت در واردات از طریق اعمال نرخ تعرفه بهینه و ... می‌تواند به معنای مدیریت حدود ۶۰ درصد واردات کشور به ارزش ۲۶/۰۳ میلیارد دلار باشد.

در این راستا با توجه به شرایط فعلی کشور و محدودیت ارزی و امکان وضع تحریم‌های شدیدتر می‌توان از ابزارهای لازم برای مدیریت واردات و کاهش قاچاق با استفاده از سامانه‌های تخصیص ارز تا حدودی مشکلات را مرتفع کرد. همچنین توجه به واردات می‌تواند نقش مستقیمی در افزایش تولیدات داشته باشد و با توجه به شرایط کنونی کشور یکی از راهکارهای اساسی برای خروج از رکود، مدیریت واردات است. با محدودیت و ممنوعیت غیر هدفمند و غیر کارشناسانه، نمی‌توان انتظار خروج از رکود را داشت؛ زیرا ممکن است بسیاری از کالاهای ممنوع، جزء کالاهای واسطه‌ای باشند که لازمه تولید هستند.

۶. تخصیص ارز ابزار مناسبی برای مدیریت بهینه واردات است و دولت می‌تواند بنا به شرایط و مقتضیات زمانی و مکانی، برای کاهش قاچاق و تنظیم بازار و حمایت از تولید داخل و ایجاد انگیزه برای افزایش رقابت و کیفیت محصولات و مزیت‌های نسبی و کانالیزه کردن نیازها و اولویت‌های اساسی کشور از این ابزار استفاده نماید. در شرایط کنونی که از یک سو با مشکل محدودیت منابع ارزی و تأمین ارز برای واردات کشور و از سوی دیگر با مشکلات مربوط به تحریم‌های متعدد برخی دولت‌ها مواجه هستیم و احتمال تشدید تحریم‌ها دور از ذهن نیست، لازم است تدابیر لازم برای مدیریت واردات و سامان‌دهی تجارت خارجی اتخاذ شود. البته در کنار این ابزارها سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران اقتصادی می‌توانند از طریق ابزارهایی مانند اعمال سیاست‌های تشویقی از قبیل تسهیل در قوانین مالیاتی، بیمه‌ای و تسهیل فضای کسب و کار کشور تغییر الگوی مصرف و اعمال محدودیت در واردات گامی مؤثر در راستای تقویت تولیدات

داخلی و افزایش قدرت رقابتی محصولات دارای مزیت در کشور بردارند.

۷. در خصوص تفکیک کالاهای وارداتی بر اساس معیارهایی مانند کالاهای مورد نیاز، غیرضروری، لوکس، تجملی و ... گفتنی است که هیچ معیار مشخصی برای طبقه‌بندی کالاها در این حوزه‌ها وجود ندارد و با توجه به فقدان آمار دقیق تولید تمامی کالاهای مشابه داخلی و همچنین وجود تفاوت‌هایی در کیفیت کالاهای وارداتی در مقایسه با تولید داخلی، امکان ارائه معیارهایی برای واردات مشابه تولید داخلی نیز بسیار مشکل است. از این رو جهت بررسی تمایل یا عدم تمایل سیاست‌گذاران به واردات می‌توان از برخی مؤلفه‌ها از جمله، نرخ تعرفه (حقوق ورودی)، نوع مصرف (واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مصرفی) و نوع ارز تخصیصی (ترجیحی و متقاضی)، میزان عمق ساخت داخل و ... استفاده کرد که بدین طریق تا حدودی نیازهای ضروری و اساسی و استراتژیک کشور تأمین شود و در مواقع حساس و بحرانی وابستگی کشور به این محصولات کاهش یافته، میزان ضربه‌پذیری از این ناحیه کاهش یابد. این تفکیک می‌تواند در راستای بند ۶ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی باشد که همان افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی) و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص است.

۸. نرخ حقوق ورودی اسمی مندرج در جداول پیوست قانون مقررات صادرات- واردات گویای کاهش محسوس این نرخ از $47/8$ درصد در سال 1389 به $19/2$ درصد در سال 1395 است که در راستای کاهش هزینه‌های واردات و تسهیل فضای کسب‌وکار یکی از راهکارهای کاهش انگیزه اقدام به قاچاق محسوب می‌شود. البته در کنار کاهش فوق نرخ حقوق ورودی واقعی که به معنای نسبت مالیات بر واردات اخذشده به کل ارزش واردات است، در طول سال‌های 1389 تا 1395 از $10/92$ درصد به $13/36$ درصد افزایش یافته که این افزایش به اعتقاد کارشناسان این حوزه ناشی از راه‌اندازی سامانه‌هایی از جمله پنجره واحد تجاری و ... بوده که باعث افزایش نرخ حقوق ورودی واقعی شده است. تفاوت

نرخ حقوق ورودی اسمی و واقعی نیز به سهم بالاتر کالاهای سرمایه‌ای و مواد اولیه (دارای نرخ تعرفه پایین) در میان کالای وارداتی و وجود معافیت‌های منطقه‌ای، کالایی و... در واردات بازمی‌گردد. با این حال روند کاهش نرخ تعرفه و کاهش طبقات تعرفه‌ای از ۴۷ طبقه در سال ۱۳۸۹ به ۸ طبقه در سال ۱۳۹۵، اصلاح نظام تعرفه‌ای کشور و تسهیل نظام تجاری را نشان می‌دهد و لازم است این روند طی سال‌های آتی با هدف کاهش طبقات تعرفه‌ای و در راستای شفاف‌سازی نظام تعرفه‌ای و کاهش فسادهایی که در ارزیابی کالاهای وارداتی صورت می‌پذیرد، ادامه یابد.

۹. بررسی ترکیب واردات کشور برحسب نوع مصرف؛ گویای سهم حدود ۸۵ درصدی برای کالای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و سهم حدود ۱۵ درصدی برای کالاهای مصرفی است. در نگاه نخست این ترکیب واردات به نفع تولید قلمداد می‌شود؛ ولی نشان‌دهنده وابستگی تولیدات داخلی به تأمین مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای یا کالاهای اساسی کشاورزی از خارج است. همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، سهم کالاهای وارداتی با نرخ تعرفه بسیار بالا در بین اقلام عمده وارداتی ناچیز بوده و بیشتر اقلام وارداتی تعرفه پایینی دارند. در بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی ۳۱ کالای ذیل دارای نرخ تعرفه بسیار بالا (نرخ‌های ۲۶، ۳۲، ۴۰ و ۵۵ درصدی) هستند. در این میان اقلامی مانند خودرو، یخچال فریزر، قطعات منفصله، ماشین ظرف‌شویی، دستگاه تهویه مطبوع، قطعات منفصله برای تولید اتومبیل‌سواری، تایر، پارچه‌های تاروپود باف، دارو، پارچه و تیلایا جزء اقلامی هستند که علی‌رغم وضع تعرفه بالا به جهت کاهش و کنترل واردات آن‌ها یا حمایت از تولید داخلی در فهرست اقلام عمده وارداتی قرار دارند و لازم است در تدوین استراتژی توسعه صنعتی به این کالاها توجه ویژه‌ای داشت؛ چرا که می‌توانند در زمره کالاهای دارای مزیت تولید داخل تلقی شوند.

۱۰. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم کالای عمده وارداتی برحسب تعرفه گویای آن است که ۳۱ قلم کالا به ارزش ۵,۹۸۶ میلیون دلار با تعرفه‌های (۲۶، ۳۲، ۴۰ و ۵۵ درصد) هستند که تنها ۲۳ درصد از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵ را به

خود اختصاص داده و سیاست‌گذار با هدف جلوگیری از واردات، حمایت از تولید داخلی یا کسب درآمد از محل واردات برای این کالاها تعرفه بالایی تعیین کرده است. این ۳۱ قلم شامل کالاهایی مانند خودرو، یخچال فریزر، قطعات منفصله، ماشین ظرف‌شویی، دستگاه تهویه مطبوع، قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل‌سواری، تایر، پارچه‌های تاروپود باف، دارو و تیلایا می‌شود که علی‌رغم وضع تعرفه بالا به جهت کاهش و کنترل واردات آن‌ها یا حمایت از تولید داخلی در فهرست اقلام عمده وارداتی قرار دارند. این امر نیاز کشور را به کالاهای فوق نشان می‌دهد که باید با برنامه‌ریزی میان‌مدت و بلندمدت کشور را از واردات برخی از آن‌ها بی‌نیاز کرد.

از سوی دیگر بررسی این اقلام گویای آن است که برخی از این کالاها مانند خودرو در مواقع محدودیت‌های ارزی می‌توانند به‌عنوان کالای هدف سیاست‌گذاران برای محدودیت واردات و برخی دیگر مانند لاستیک، پارچه و ماهی در زمره کالاهای دارای مزیت تولید در داخل مورد نظر سیاست‌گذاران قرار گیرند و در خصوص کالایی مانند یخچال نیز تولیدکنندگان داخلی با بهبود کیفیت تولید و تأمین سلیقه مصرف‌کنندگان نسبت به مدیریت واردات اقدام کنند.

۱۱. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم کالای عمده وارداتی برحسب نوع مصرف گویای آن است که ۱۲۵ قلم کالا به ارزش بیش از ۱۵ میلیارد دلار کالای واسطه‌ای تلقی شده و تنها ۳۵ قلم کالا به ارزش حدود ۶ میلیارد دلار کالای کاملاً مصرفی در بین ۲۰۰ قلم عمده وارداتی قرار گرفته است. برخی از اقلام کالایی فوق شامل خودرو، برنج، موز، گوشت، مکمل دارویی، گوشی تلفن همراه، دستگاه تهویه مطبوع و کره، مکمل غذایی، دارو، عدس، وسایل نقلیه هیبریدی، چای و ... جزء کالاهای ۱۰۰ درصد مصرفی بوده و با این حال در زمره ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور قرار گرفته‌اند.

گوشی تلفن همراه و مکمل غذایی اقلامی هستند که بخش عمده‌ای از آن‌ها با اصلاح ساختار تولید یا انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک (Joint Venture) میان ایران با کشورهای صاحب تکنولوژی می‌تواند نیاز داخلی را تأمین نماید. در بین اقلام فوق کالاهایی مانند برنج، موز، گوشت، عدس، چای به چشم می‌خورد که

می‌توان سیاست‌های متناسب برای تقویت تولید داخل آن‌ها را در ضمن تدوین استراتژی توسعه صنعتی کشور مورد توجه قرار داد و از خروج ارز در مقطع حساس کنونی جلوگیری کرد.

۱۲. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم کالای عمده وارداتی برحسب ارز تخصیصی گویای آن است که از نظر ارزشی واردات حدود ۵۶ درصد ارزش دلاری (شامل ۱۰۹ قلم کالا از ۲۰۰ قلم عمده وارداتی در سال ۱۳۹۵) از طریق ارز ترجیحی و حدود ۴۱ درصد از طریق ارز متقاضی صورت گرفته است؛ بنابراین از منظر تعدادی و ارزشی در بین اقلام عمده وارداتی بیشترین اقلام مربوط به کالاهایی است که از طریق ارز ترجیحی به کشور وارد شده‌اند و با توجه به محدودیت ارزی در مقطع فعلی، توجه به کالاهایی که از ارز مبادله‌ای جهت واردات استفاده می‌کنند دو چندان خواهد بود.

۱۳. تعلق ارز ترجیحی لزوماً به معنای ضروری بودن کالا نیست و ممکن است واردات برخی از این کالاها برای برخی از بخش‌های کشور غیرضروری باشد و چه‌بسا باعث ضربه به تولید داخل شود. به‌عنوان مثال در بین اقلام عمده وارداتی که از طریق ارز ترجیحی واردات آن‌ها صورت گرفته، کالاهایی مانند برنج، چای سیاه، عدس، سه چرخه و روروک و ... به چشم می‌خورد که به‌راحتی می‌توان در کشور تولید کرد و درباره برخی از آن‌ها نیز می‌توان تأمل بیشتری داشت؛ مانند قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل‌سواری، گوشی تلفن همراه و ... که جزء ۲۰۰ قلم عمده وارداتی کشور است.

۱۴. طبقه‌بندی ۲۰۰ قلم عمده کالای وارداتی برحسب قسمت‌بندی کالایی گویای آن است که تنها چهار قسمت ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، کالاهای کشاورزی، وسایل نقلیه زمینی، هوایی، آبی و محصولات شیمیایی حدود ۶۲/۴۳ درصد از کل ارزش ۲۰۰ قلم عمده را شامل می‌شوند و سیاست‌گذاران حمایت از تولیدات داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی با تمرکز بر این چهار بخش می‌توانند واردات را در بخش عمده‌ای از کالای وارداتی و تقویت تولیدات داخلی مدیریت کنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در این زمینه عبارت‌اند از: «۶. افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی) و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.
۸. مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید».
۲. بر اساس آمارهای دریافت شده از گمرک جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰ قلم کالای عمده وارداتی کشور در سال ۱۳۹۵ در مجموع دارای وزن ۲۴/۴ میلیون تن و ارزش ۲۶ میلیارد دلار بوده که حدود ۵۹/۶۱ درصد از کل واردات را در میان ۵۷۲۵ ردیف کد HS که واردات از آن‌ها صورت گرفته، به خود اختصاص داده است. بر طبق این آمار اگر دولت بخواهد در خصوص مدیریت واردات در راستای اقتصاد مقاومتی سیاست‌گذاری کند، می‌تواند در گام نخست با کنترل و برنامه‌ریزی روی ۲۰۰ قلم عمده وارداتی اقدامات مؤثری در این راستا انجام دهد. گفتنی است آمار ارائه‌شده در این مقاله، صرفاً آمارهای رسمی واردات به کشور است. اگر واردات کالای قاچاق را نیز به این مجموعه اضافه کنیم، با توجه به اینکه حجم عمده‌ای از واردات قاچاق، کالاهای مصرفی است، وضعیت واردات کشور نگران‌کننده‌تر نیز خواهد شد.
۳. در ادبیات اقتصادی کالاهای مصرف‌شده در یک کشور را که از کشورهای دیگر خریداری شده باشد، واردات می‌نامند. (مریدی و نوروزی، ۱۳۷۳)
۴. برای محاسبه این شاخص ابتدا فرض می‌شود درآمدهای نفتی با کاهش ۲۵ درصدی مواجه شده‌اند (به‌عنوان یک سناریو). در نتیجه میزان کسش وارداتی هر گروه کالایی برابر عدد ضریب به‌دست‌آمده از مدل رگرسیون آستانه‌ای، ضرب در ۰/۲۵ خواهد بود؛ به عبارت دیگر این متغیر نشان می‌دهد در صورتی که درآمدهای نفتی به میزان ۲۵ درصد کاهش یابد، واردات گروه عمده کالایی به چه میزان کاهش خواهد یافت. به این ترتیب هر چه مقدار این متغیر برای یک گروه کالایی

- بیشتر باشد، واردات آن در مقابل کاهش ۲۵ درصدی درآمدهای نفتی بیشتر است.
۵. بر اساس تعاریف بین‌المللی (صادقی یارندی و طارم‌سری، ۱۳۸۵) «تعرفه» (Tariffe) شامل حقوق و عوارض و سایر مالیات‌های وضع شده در مرزهای یک کشور بر کالاهای وارداتی از کشورهای دیگر است. بر این اساس تعرفه معمولاً درصدی از ارزش کالا، مبلغی معین به ازای هر واحد کالا یا تلفیقی از این دو یا هرکدام که بیشتر باشد اخذ می‌شود. کمیسیون ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات نرخ تعرفه حقوق ورودی (مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی) را همه‌ساله برای کلیه کالاهای وارداتی، تعیین و جهت اجرا به گمرک جمهوری اسلامی ایران ابلاغ می‌کند. ساختار کلی نرخ‌های تعرفه در نظام تجاری ایران به صورت سالانه در جداول پیوست قانون مقررات صادرات و واردات منتشر می‌شود.
۶. در تعیین نرخ‌های حقوق ورودی اهداف زیر مدنظر قرار می‌گیرند:
- حمایت از تولید داخلی و استفاده حداکثری از ظرفیت‌های تولید داخلی، ایجاد انگیزه برای صاحبان کسب‌وکار و اشتغال، جایگزین کردن تولید داخلی به جای واردات، کسب درآمد از برقراری حقوق ورودی، تغییر در الگوی مصرف جامعه و مردم، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جامعه، جلوگیری از افزایش تورم، مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مبارزه با دامپینگ، تنظیم بازار داخلی، تأمین منابع مالی دولت، مقابله با شرایط تحریم، بحران، خشک‌سالی و...
۷. نرخ حقوق ورودی واقعی از حاصل تقسیم میزان حقوق ورودی ریالی دریافت‌شده بر ارزش ریالی کالاهای وارداتی به دست می‌آید.
۸. بررسی برخی از شاخص‌های نظام تعرفه‌ای مانند کاهش تعداد طبقات تعرفه‌ای از ۴۷ به ۸ طبقه و یا کاهش حداکثر نرخ‌های تعرفه از ۱۲۰ درصد به ۵۵ درصد و کاهش متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی و واقعی تا حدودی نشان‌دهنده روند مثبت و رو به اصلاح نظام تعرفه‌ای کشور است.
۹. اقلام وارداتی از نظر نوع مصرف به سه دسته کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و مصرفی تقسیم می‌شوند: ۱- کالاهای سرمایه‌ای (Capital Goods)؛ کالاهای بادوامی که مستقیماً برای تولید کالاها یا خدمات به کار گرفته می‌شود و ایجاد ارزش افزوده می‌کند. (مانند دارایی‌های ثابتی از جمله دستگاه‌ها و ماشین‌آلات خط تولید). ۲- کالاهای واسطه‌ای (Intermediate Goods)؛ کالاهایی که تولیدکننده آن‌ها را برای استفاده در تولید سایر کالاها و خدمات تغییر شکل می‌دهد یا مصرف می‌کند (منصور مدرس، ۱۳۸۵). این کالاها در فرآیند تولید به صورت کالایی جدید درمی‌آید (مانند مواد اولیه و نهاده‌های کالایی تولیدی). ۳- کالاهای مصرفی (Consuming Goods)؛ کالاهای بادوام یا بی‌دوامی که به‌طور مستقیم نیازهای مصرفی جامعه را برطرف می‌کند و هدف از استفاده آن‌ها ایجاد ارزش افزوده نیست. البته از حیث درصد استفاده از هر یک از کالاهای وارداتی علاوه بر تقسیم‌بندی

پیش گفته، می‌توان کالاها را به صورت ترکیبی از کالاهای سرمایه‌ای - واسطه‌ای، واسطه‌ای - مصرفی و مصرفی - سرمایه‌ای تقسیم‌بندی کرد که بسته به میزان استفاده از هر یک از کالاها می‌توانند در این طبقه‌بندی شش‌گانه قرار گیرند؛ به عنوان مثال گوشت قرمز اگر به مصرف نهایی خانوار برسد، جزء کالاهای مصرفی محسوب می‌شود و اگر در تولید سایر کالاها استفاده گردد جزء کالاهای واسطه‌ای است. باید گفت که از سال ۱۳۹۵، این تقسیم‌بندی تغییر کرده و تنها در قالب کالاهای واسطه‌ای یا سرمایه‌ای یا مصرفی جای گرفته‌اند.

۱۰. بانک اطلاعاتی سری زمانی اقتصادی بانک مرکزی به نشانی:

<http://tsd.cbi.ir/Display/ShowHtmlReport.aspx?DT=0>

۱۱. بررسی اجمالی سیاست‌های دولت و قوانین مجلس در حوزه مدیریت واردات طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد، سیاست‌های متخذه بیشتر معطوف به کنترل واردات رسمی کالاهای مصرفی از طریق وضع تعرفه‌های بالا یا ایجاد محدودیت برای این دسته از کالاهای وارداتی بوده که بعضاً به واردات غیررسمی و قاچاق برخی از کالاهای مصرفی لوکس منجر شده است. همچنین حمایت از تولیدکنندگان کالاهای واسطه‌ای و مواد اولیه از جمله تولیدکنندگان قطعات و پیش‌نیازهای تولید بسیار کم‌رنگ بوده و منجر به بروز مشکلاتی برای برخی از تولیدکنندگان کالاهای واسطه‌ای در کشور شده است.

۱۲. بر اساس اولویت‌بندی، کالاها به ۱۰ گروه تقسیم شده‌اند که درجه اهمیت «گروه کالایی ۱» از همه بیشتر و عمده کالاهای لوکس و تجملی در گروه ۱۰ قرار گرفته‌اند. البته این اولویت‌بندی به مرور دستخوش تغییرات شد و دولت نیز به صورت قدم‌به‌قدم شروع به اختصاص ارز به کالاها از گروه یک به بالا کرد. همچنین در برخی از مقاطع، واردات و ثبت سفارش کالاهای گروه ۱۰ ممنوع شده بود که بر اساس مصوبه شهریور ۱۳۹۵ هیئت وزیران، تعداد ۵۷۳ ردیف از تعرفه‌های جداول کتاب قانون مقررات صادرات و واردات تغییر پیدا کرد؛ از این تعداد، حقوق ورودی ۵۵۱ ردیف تعرفه‌ای بین ۵ تا ۵۰ درصد افزایش یافت و این تغییرات تنها مختص به کالاهای مندرج در گروه ۱۰ نیست و سایر گروه‌ها را نیز شامل می‌شود. علاوه بر این بند «۲» تصویب‌نامه شماره ۱۶۹۰۹۲/ت/۵۲۸۹۴ هـ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۲۴ هیئت وزیران حذف شد که در آن مقرر شده بود ثبت سفارش و ورود کالاهای گروه ۱۰ صرفاً با ارز متقاضی بوده و مشمول پرداخت دو برابر سود بازرگانی است؛ یعنی در حال حاضر هیچ کالایی مشمول پرداخت دو برابر سود بازرگانی نیست. به عبارت دیگر در حال حاضر ملاک انجام رویه واردات و صادرات کتاب قانون مقررات صادرات و واردات است که در آن تمامی موارد پیش گفته اصلاح شده است (مصوبه هیئت وزیران به شماره ۷۰۶۷۳/ت/۵۳۳۳۴ هـ مورخ ۱۳۹۵/۰۶/۱۳ در رابطه با تغییر مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی).

۱۳. این گروه‌ها عبارت‌اند از: ۱. کالاهای اساسی؛ ۲. دارو و مواد اولیه دارویی؛ ۳. مواد اولیه تولیدات صنعتی و کشاورزی و پتروشیمی؛ ۴. مواد اولیه تولیدات، روغن‌های خوراکی و تولید مواد کانی؛ ۵. اجزا، مواد و قطعات واسطه‌ای و منفصله CKD و مواد شیمیایی؛ ۶. قطعات نیمه مونتاژ شده SKD؛ ۷. کالاهای نیمه ساخته یا آماده مونتاژ مثل پمپ‌ها، الکترو موتورها، لاستیک‌های خودرویی و ابزارآلات؛ ۸. کالاهای سرمایه‌ای ماشین‌آلات؛ ۹. کالاهای نهایی بادوام؛ ۱۰. کالاهای نهایی و مصرفی، مواد اولیه صنعتی، کشاورزی نیمه‌ساخته یا ساخته‌شده غیرضروری.

۱۴. <http://www.cbi.ir/showitem/11054.aspx>

۱۵. در این سامانه تمام کالاها بر اساس یک کد ۸ یا ۱۰ رقمی طبقه‌بندی شده که ۴ یا ۶ رقم اول بین کشورهای عضو مشترک است و ۲ یا ۴ رقم بعدی در کشورهای مختلف کشور می‌تواند متفاوت باشد. بر اساس این استاندارد، کالاها در ۲۱ قسمت و ۹۸ فصل تقسیم می‌شود که ۹۸ فصل شامل فصل ۱ (حیوانات زنده) تا فصل ۹۸ (قطعات منفصله ماشین‌آلات راه‌سازی، خودرو و سایر ماشین‌آلات) بوده و از جهت قسمت نیز تعداد قسمت‌های کالایی بر اساس نظام طبقه‌بندی هماهنگ (HS) که شامل ۲۱ قسمت جداگانه است از قسمت ۱ (حیوانات زنده؛ محصولات حیوانی) تا قسمت ۲۱ (اشیای هنری، اشیای کلکسیون و عتیقه) تمامی کالاهای وارداتی را طبقه‌بندی و در خود جای داده است.

۱۶. وضع حقوق ورودی و تعیین نرخ بهینه تعرفه یکی از عوامل مهم در حمایت از تولید داخلی است، زیرا بسیاری از کالاهای تولیدی کشور مواد اولیه و واسطه‌ای مورد نیاز خود را از محل واردات تأمین می‌کنند. به شرط تعیین نرخ‌های تعرفه به صورت کاملاً بهینه و کارشناسی توسط کمیسیون «ماده ۱» آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات، نرخ تعرفه برخی از کالاها با هدف کاهش واردات آن‌ها بالا تعیین شده و کالاهایی با نرخ تعرفه پایین، عمدتاً در زمره کالاهایی هستند که هدفی برای محدودیت واردات آن‌ها در راستای حمایت از تولید در نظر گرفته نشده است.

۱۷. تا قبل از سال ۱۳۹۵ کالاها برحسب نوع مصرف در شش دسته سرمایه‌ای، مصرفی، واسطه‌ای، سرمایه‌ای - واسطه‌ای، واسطه‌ای - مصرفی و مصرفی - سرمایه‌ای طبقه‌بندی می‌شدند که مراجع ذی‌ربط این طبقه‌بندی را از سال ۱۳۹۵ به سه دسته کالاهای سرمایه‌ای، مصرفی و واسطه‌ای محدود کردند.

۱۸. در بازه زمانی ۱۳۹۱/۲/۹ تا ۱۳۹۱/۷/۴ چهار الگو در اولویت‌بندی اجرا و در نهایت نظام اولویت‌بندی ده‌گانه‌ای در بخش واردات پیاده شد که بر اساس آن کالاها به سه گروه «اساسی و مهم»، «نهادهای تولیدی و کالاهای واسطه‌ای» و «ممنوعه برای واردات» طبقه‌بندی شدند. البته از سال ۱۳۹۵ تقسیم‌بندی فوق تغییر کرده و تخصیص ارز به دو گروه ارز ترجیحی و ارز متقاضی اختصاص یافته است.

۱۹. وقتی رانت‌های دولتی به اجرا درمی‌آید، از میان برداشتن آن‌ها به علت فشارهای سیاسی دریافت‌کنندگان آن رانت‌ها بسیار دشوار می‌شود. وجود صنایع نوپایی که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از «رسیدن به بلوغ» خودداری می‌کنند، شاهدهی بر چنین خطری است. اقتصاددان‌هایی مانند «مارکس»، «شومپتر» و «ریچاردسون» معتقدند وقتی دولت رانت‌ها را ایجاد کند، ممکن است آن رانت‌ها دیگر گذرا نبوده، حتی خود دولت نیز نتواند در صورت لزوم آن‌ها را متوقف سازد (چانگ هاجون، ۱۳۹۳، ص ۱۵۷)

۲۰. این قسمت شامل دو فصل است: فصل ۸۴- راکتورهای هسته‌ای، دیگ‌های بخار و آبگرم، ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی؛ اجزا و قطعات آن‌ها و فصل ۸۵- ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آن‌ها؛ دستگاه‌های ضبط و پخش صوت، دستگاه‌های ضبط و پخش صوت و تصویر تلویزیونی.

۲۱. «ماده ۱۲» قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی، مصوب ۱۳۸۸/۸/۲۵ - جهت حمایت از تولید داخل، تعرفه قطعات منفصله نیمه ساخته (S.K.D) و قطعات کاملاً منفصله (C.K.D) تلفن همراه، لوازم برقی خانگی و سایر وسایل برقی (به استثنای خودرو و صنایع فناوری پیشرفته یا های تک با تأیید وزارت صنایع) نسبت به تعرفه واردات ساخت کامل (C.B.U) آن‌ها به ترتیب ۸۰ درصد و ۱۰ درصد تعیین می‌شود. کلیه اقلامی که دولت قبلاً در جداول تعرفه‌ای بلندمدت (دوساله و بیشتر) یا قوانین خاص برای آن‌ها تدوین و اعلام کرده است با توجه به برنامه ریزی قبلی و اقدام احتمالی سرمایه‌گذاران به تشخیص وزارت صنایع و معادن از مفاد این بند مستثنا است.

۲۲. این قسمت شامل ۹ فصل است: فصل ۶- نباتات زنده و محصولات گل‌کاری؛ فصل ۷- سبزیجات، نباتات، ریشه و غده‌های زیرخاکی خوراکی؛ فصل ۸- میوه‌های خوراکی، پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند آن؛ فصل ۹- قهوه، چای، ماته و ادویه؛ فصل ۱۰- غلاف؛ فصل ۱۱- محصولات صنعت آردسازی، مالت، نشاسته و فکول، اینولین، گلو تن گندم؛ فصل ۱۲- دانه و میوه‌های روغن‌دار، دانه و بذر و میوه‌های گوناگون، نباتات صنعتی یا دارویی، کاه و نواله؛ فصل ۱۳- انگم‌ها، صمغ‌ها، رزین‌ها و سایر شیرها و عصاره نباتی؛ فصل ۱۴- مواد قابل بافت، سایر محصولات نباتی که در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نباشد.

۲۳. آمار دریافت شده از وبگاه سازمان جهانی تجارت به نشانی:

https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariff_data_e.htm

۲۴. صنعت خودرو به دلیل ارتباط با بیش از ۶۰ صنعت دیگر به «صنعت صنایع» یا «لوکوموتیو صنایع» مشهور است. در ساخت خودرو، مجموعه‌ای از تکنولوژی‌های فلزی، پلاستیک، شیمیایی، چوب، پارچه، عایق، شیشه، الکتریکی، الکترونیکی، متالورژی، طراحی، مدیریت، اقتصاد و... دخالت دارند. این صنعت در

میان ۲۸ صنعت دیگر به لحاظ پیوندهای پسین در رتبه ۲ و از نظر پیوندهای پیشین حائز رتبه ۱۹ است. وجود و ادامه حیات این صنعت با توجه به جنبه‌ها و آثار اقتصادی گسترده آن از قبیل ظرفیت بالقوه نسبتاً بالای ایجاد اشتغال و ارزش افزوده و در برخی موارد نیز ایفای نقش پیشرو در توسعه اقتصادی کشورها می‌تواند برای هر کشوری از مهم‌ترین ابزار حصول به اهداف موردنظر باشد.

۲۵. بر اساس سند چشم‌انداز توسعه ۲۰ ساله کشور تا سال ۱۴۰۴ صادرات خودرو و قطعات آن باید به ۲۰ میلیارد دلار برسد که برای رسیدن به این هدف باید مواردی همچون: ارتقای کیفیت محصولات و قطعات متناسب با نیاز مصرف‌کننده خارجی و متوازن با سطح استانداردهای جهانی، تنوع‌بخشی به محصولات، تنوع خدمات پس از فروش و تأمین قطعات و رعایت خواست مشتری به‌ویژه تلاش در جهت واقعی شدن قیمت تمام‌شده محصولات و رقابت‌پذیر نمودن آن‌ها و ... مدنظر قرار گیرد.

۲۶. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در جمع رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت (۱۳۹۳/۶/۵)؛ محور سیزدهم از ۱۵ توصیه رهبر انقلاب به دولت روحانی عبارت بود از: پرهیز از واردات بی‌رویه و تأثیر منفی آن بر تولید داخلی؛ «موضوع واردات، فقط از طریق تعرفه حل نخواهد شد. دولت باید در خصوص واردات کالاهای غیرضروری و تجملی سختگیری بیشتری انجام دهد و اعمال قدرت کند».

۲۷. موضوع واردات خودروهای سواری از خارج کشور همواره حساسیت‌های ویژه‌ای داشته است. برخی کارشناسان واردات این کالا را به‌عنوان واردات کالای لوکس و غیرضروری تلقی و آن را عاملی مخرب برای تولید داخلی قلمداد می‌کنند و برخی دیگر این موضوع را عاملی برای ایجاد رقابت در بازار خودرو و افزایش کیفیت تولید داخل و یک ضرورت برای پاسخ‌دهی به تقاضای داخلی می‌دانند. به همین دلیل همواره اختلاف‌نظرهایی در خصوص میزان نرخ حقوق ورودی این کالا و محدودیت‌های مقداری و توقف‌هایی در ثبت سفارش این کالا وجود داشته است.

۲۸. عبارت‌اند از فصل‌های:

۲۸- محصولات شیمیایی غیرآلی؛ ترکیبات آلی یا غیرآلی فلزات گران‌بها

۲۹- محصولات شیمیایی آلی

۳۰- محصولات دارویی

۳۱- کودها

۳۲- عصاره‌های دباغی یا رنگ‌گری؛ تانن‌ها و مشتقات آن‌ها؛ مواد رنگی (Dyes)، پیگمان‌ها و سایر مواد رنگ‌کننده (Colouring)؛ رنگ‌ها و ورنی‌ها؛ بتانه‌ها؛

مرکب‌ها

۳۳- روغن‌های اسانسی و شبه‌رزین‌ها (رزینوئیدها)؛ محصولات عطرسازی یا پاکیزگی

- آماده و فرآورده‌های آرایشی
- ۳۴- صابون، مواد آلی تانسئواکتیف، فرآورده‌ها برای شستشو، فرآورده‌های روان‌کننده، موم‌های مصنوعی، موم‌های آماده، فرآورده‌های صیقل دادن و جلا دادن، شمع و اشیا همانند خمیرهای قالب‌گیری و ترکیبات دندان‌سازی بر اساس گچ
- ۳۵- مواد آلبومینوئید؛ محصولات بر اساس نشاسته یا فکول تغییر یافته؛ چسب‌ها؛ آنزیم‌ها
- ۳۶- باروت و مواد منفجره؛ اشیای آتش‌بازی؛ کبریت؛ آلیاژهای آتش‌زا؛ مواد قابل اشتعال
- ۳۷- محصولات عکاسی و سینماتوگرافی
- ۳۸- محصولات گوناگون صنایع شیمیایی
۲۹. ایران از لحاظ مصرف دارو، جزء ۱۰ کشور نخست دنیا است؛ به طوری که متوسط مصرف سرانه هر ایرانی سالیانه ۳۸۰ عدد دارو و بیش از استاندارد جهانی بوده و در قاره آسیا مقام نخست را به خود اختصاص داده است. علاوه بر این سهم شرکت‌های داروسازی داخلی از ارزش ریالی بازار دارویی کشور حدود ۵۵ درصد بوده و این سهم در سال‌های اخیر روند نزولی داشته است. حدود ۴۵ درصد از داروهای مورد نیاز کشور از مسیر واردات مستقیم تأمین می‌شود. حفظ سهم ۵۵ درصدی شرکت‌های داخلی هم تا حد زیادی به واردات مواد اولیه از خارج کشور وابسته است.
۳۰. این قسمت شامل فصل‌های:
- ۷۲- چدن، آهن و فولاد
- ۷۳- مصنوعات از چدن، آهن یا فولاد
- ۷۴- مس و مصنوعات از مس
- ۷۵- نیکل و مصنوعات از نیکل
- ۷۶- آلومینیم و مصنوعات از آلومینیم
- ۷۷- (برای احتیاجات آتی سیستم هماهنگ شده در نظر گرفته شده است)
- ۷۸- سرب و مصنوعات از سرب
- ۷۹- روی و مصنوعات از روی
- ۸۰- قلع و مصنوعات از قلع
- ۸۱- سایر فلزات معمولی؛ سرب‌ها؛ مصنوعات از این مواد
- ۸۲- ابزارها، ابزارآلات، مصنوعات چاقوسازی، قاشق و چنگال، از فلزات معمولی؛ اجزا و قطعات این مصنوعات از فلزات معمولی
- ۸۳- مصنوعات گوناگون از فلزات معمولی
۳۱. البته توجه به این نکته لازم است که نهایتاً اعمال تعرفه ابزار اصلاح تولید داخلی نیست و باید به صورت برنامه‌ریزی شده به سمت کاهش تعرفه‌ها حرکت کنیم.
۳۲. ماده ۶ - به منظور جمع‌بندی داده‌ها و یکپارچه‌سازی اطلاعات مربوط به سامانه مذکور در تبصره (۳) ماده (۵) و به منظور کاهش زمینه‌های بروز قاچاق کالا و ارز:
- الف - وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است با همکاری ستاد و گمرک جمهوری

اسلامی ایران و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط اقدام به تهیه، اجرا و بهره‌برداری از سامانه نرم‌افزاری جامع یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرآیند تجارت نماید. تبصره - کلیه دستگاه‌های مرتبط با تجارت خارجی کشور، موظف‌اند با اجرا و بهره‌برداری از این سامانه به ارائه و تبادل اطلاعات از طریق آن اقدام نمایند.

ث - وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است با همکاری دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط با استفاده از سامانه نرم‌افزاری به شناسه‌دار کردن کلیه انبارها و مراکز نگهداری کالا و ثبت مشخصات مالک کالا، نوع و میزان کالاهای ورودی و خروجی از این اماکن با هدف شناسایی کالاهای قاچاق اقدام نماید.

ج - وزارت راه و شهرسازی موظف است با همکاری ستاد و دستگاه‌های اجرایی عضو آن، به سامان‌دهی و تجهیز و تکمیل اسکله‌ها و خورها و انضباط بخشی به تردد و توقف شناورها اقدام نماید.

چ - وزارت راه و شهرسازی موظف است با همکاری ستاد، وزارت نفت و ستاد مدیریت حمل‌ونقل سوخت به تجهیز شناورها و وسایل حمل‌ونقل جاده‌ای کالا به سامانه فنی ردیاب و کنترل مصرف سوخت بر مبنای مسافت طی شده اقدام نماید.

۳۳. ماده ۴- الف- وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است:

۱. از محل اعتبارات داخلی و با استفاده از سامانه‌های موجود، سامانه متمرکزی را جهت درج فهرست توانمندی‌های محصولات داخلی سامان‌دهی کند.

۲. با رعایت مواد (۲) و (۳) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی و دریافت نظرات اتاق‌ها، کانون عالی انجمن‌های صنفی کارفرمایی ایران و دیگر تشکل‌های سراسری کارفرمایی و کارگری، ظرف مدت چهار ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون به درج فهرست توانمندی‌های محصولات داخلی، ظرفیت و اسامی تولیدکنندگان کالاها و عرضه‌کنندگان خدمات، پیمانکاران طراحی- ساخت، فناوری‌های داخلی و رتبه‌بندی در سامانه متمرکز موضوع جزء (۱) این بند اقدام کند. اطلاعات این سامانه باید به‌صورت مستمر روزآمد و در دسترس عموم باشد.

۳. عمق ساخت داخل محصولات داخلی و نصب برچسب نشان‌دهنده درصد عمق ساخت داخل بر روی محصولات را حداکثر طی دوره دوساله تعیین و در سامانه موضوع جزء (۱) این بند درج کند.

۳۴. در حال حاضر وزارت صنعت، معدن و تجارت سامانه توانیران (سامانه توانمندی‌ها و اعلام نیازمندی‌های ایران) به نشانی: <http://www.tavaniran.ir> را راه‌اندازی کرده که هنوز در مراحل مقدماتی است.

۳۵. مصوبات هیئت وزیران با شماره‌های: ۱۸۷۷۴/ت/۵۵۳۵۰ هـ مورخ ۹۷/۲/۲۳ فهرست تکمیلی ۸ ردیف کالا، ۴۲۸۳۹/ت/۵۳۷۸۶ هـ مورخ ۹۶/۴/۱۵ فهرست تکمیلی ۱۱۴ ردیف کالا، ۶۳۶۱۳/ت/۵۱۹۶۶ هـ مورخ ۹۴/۵/۱۹ فهرست تکمیلی ۱۸۱ ردیف کالا، ۲۶۷۲۵/ت/۴۸۴۶۲ هـ مورخ ۹۳/۳/۱۱ فهرست ۱۸۳ ردیف کالا.

منابع

- احمدیان، مریم (۱۳۹۶). الگوی راهبردی حمایت از تولید ۶. نقش دولت کره جنوبی در تولد و رشد برندهای موفق جهانی. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۵۵۹۳.
- اژدری، علی‌اصغر. دهقانی، فرید. میرجلیلی، فاطمه. مقصودی، ابراهیم (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۳۶۶۱.
- آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران مطابق نامه شماره ۹۶/۸۸۵۷۷۷ مورخ ۱۳۹۶/۰۸/۲۰ و آمار دریافت‌شده از سازمان توسعه تجارت با شماره ۶۰/۲۱۴۷۱۱ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۲۸.
- بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در جمع رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت مورخ ۱۳۹۳/۶/۵؛ محور سیزدهم از ۱۵ توصیه رهبر انقلاب به دولت روحانی.
- تاری. فتح‌اله. غلامی‌باغی، سعید. سیدشکری، سیدخشایار (۱۳۸۷). طرح پژوهشی نقش تعرفه‌ها در واردات و نظام مناسب در تعیین تعرفه کالاهای وارداتی. مرکز پژوهش‌های مجلس. دفتر مطالعات اقتصادی گروه بازرگانی.
- چانگ‌هاجون (۱۳۹۳). نیکوکاران نابکار، افسانه تجارت خارجی آزاد و تاریخچه پنهان سرمایه‌داری. ترجمه میرحمود نبوی و مهرداد شهابی. تهران: کتاب‌آمه.
- حیدری، حسن. بابائی بالدرلو، سحرناز. ابراهیمی ترکی، مهیار (۱۳۹۵). بررسی اثرگذاری واردات کالاهای مصرفی. واسطه‌ای و سرمایه‌ای در روند انتقال نوسانات قیمت نفت خام به بخش صنعت و معدن در ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی انرژی. ۲ (۲)، صص ۲۳۴-۱۹۵.
- دهدانی، سید جواد (مرداد ۱۳۹۰). هدف‌گذاری سالانه، رشد ۱۵ درصدی در تیراژ تولید ایران خودرو، ماهنامه صنعتی، مهندسی، اقتصادی و فرهنگی صنعت خودرو، سال ۱۴، شماره ۱۵۲، صص ۱۸.
- رزم‌آهنگ، مهدی (۱۳۹۵). درباره سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ۱۰. مروری بر

- مهم‌ترین الزامات و بایسته‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه ششم توسعه. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۴۷۸۰.
- رضایی، مهدی. یعقوبی منظری، پریسا (۱۳۹۳). لزوم سیاست‌گذاری در ترکیب واردات کالایی کشور جهت تقویت اقتصاد مقاومتی. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، صص ۲۵-۳۴.
- سازمان توسعه تجارت ایران (۱۳۹۲). نگاهی به صنعت خودرو در ایران و جهان. دفتر توسعه صادرات کالا، گروه برق و مکانیک. سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، مصوب ۱۳۹۲/۱۱/۲۹.
- سلطانی، احسان (۱۳۹۸). الگوی راهبردی حمایت از تولید ۱۴. تجربه حمایت ویژه دولت ترکیه از صنایع نساجی و پوشاک. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۶۵۱۸.
- سیف، اله مراد (۱۳۸۵). طرح پژوهشی بررسی پدیده قاچاق کالا در ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- شعبانی، احمد. سبحانی ثابت، سید علی. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر کاهش درآمد نفت بر واردات کالاهای واسطه‌ای، نتایجی برای اقتصاد و مقاومتی. دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، ۹ (۲) (پیاپی ۱۸)، صص ۲۵.
- شهیکی تاش، محمدنبی. کاظم‌زاده، عماد (۱۳۹۲). ساختار بازار خودروی سواری در ایران. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۱ (۳)، صص ۹.
- صادقی یارندی، سیف‌الله. طارم‌سری، مسعود (۱۳۸۵). فرهنگ توصیفی اصطلاحات تجارت بین‌الملل و سازمان جهانی تجارت. تهران: مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی وزارت بازرگانی.
- طاهری فرد، علی. صاحب‌هنر، حامد. حصاری، امین (۱۳۹۴). درباره سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی: ۷. بررسی روند شاخص‌های تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (ویرایش اول). مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۴۴۴۶.
- عبدالمجید، چراغعلی. عبداللهی اصل، اکبر. نیکفر، شکوفه (۱۳۹۱). ارزیابی وضعیت نظام دارویی کشور. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۲۶۶۴.
- عزیزنژاد، صمد. تاری، فتح‌اله. سیدنورانی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۰). الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و اثر آن بر واردات کالاهای واسطه‌ای - سرمایه‌ای ایران. مجله پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی. (۳)، صص ۱۱-۱۲.
- عزیزنژاد، صمد. جوادی، شاهین. عظیمی، سید میثم. راجی، سیدمحمد هادی (۱۳۹۱). اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح سامان دهی تخصیص ارز در شرایط اقتصاد مقاومتی و حمایت از تولید ملی». مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۲۷۶۱.
- غلامی باغی، سعید. هرورانی، حسین. شریفی، امید. پناهی، سامان (۱۳۹۶). مدیریت واردات لازمه حمایت از تولید داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی. مرکز

- پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۵۳۴۹.
- غلامی باغی، سعید (۱۳۸۷). نرخ تعرفه بهینه و حمایت از تولید. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۹۵۵۱.
- فروغی زاده، یاسین. خاندوزی، سید احسان (۱۳۹۳). درباره سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ۵. ارزیابی شاخص‌های جهانی برای سنجش درجه مقاومت اقتصادی. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۴۱۳۹.
- فریادرس، ولی‌الله (۱۳۹۵). اصلاح نظام تعرفه کشاورزی در راستای اقتصاد مقاومتی. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۴۸۶۷.
- گروه نویسندگان (۱۳۹۴). اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۴ (محیط، منابع، بازیگران و بروناداهای حکمرانی اقتصادی)، مرکز پژوهش‌های مجلس.
- گزارش تحقیقاتی معجزه آسیای شرقی بانک جهانی (1379). ترجمه محمدتقی بانکی. تهران: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران (سروش).
- مدرسی، منصور (۱۳۸۵). فرهنگ توصیفی واژگان برنامه‌ریزی و توسعه. تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- میردی، سیاوش. نوروزی، علیرضا (۱۳۷۳). فرهنگ اقتصادی. تهران: انتشارات نگاه.
- مصوبات هیئت وزیران با شماره‌های: ۱۸۷۷۴/ت/۵۳۳۵۰ هـ مورخ ۹۷/۲/۲۳ فهرست تکمیلی ۸ ردیف کالا، ۴۲۸۳۹/ت/۵۳۷۸۶ هـ مورخ ۹۶/۴/۱۵ فهرست تکمیلی ۱۱۴ ردیف کالا، ۶۳۶۱۳/ت/۵۱۹۶۶ هـ مورخ ۹۴/۵/۱۹ فهرست تکمیلی ۱۸۱ ردیف کالا، ۲۶۷۲۵/ت/۴۸۴۶۲ هـ مورخ ۹۳/۳/۱۱ فهرست ۱۸۳ ردیف کالا.
- مصوبه هیئت وزیران به شماره ۷۰۶۷۳/ت/۵۳۳۳۴ هـ مورخ ۱۳۹۵/۰۶/۱۳ در رابطه با تغییر مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی.
- معاونت پژوهش‌های اقتصادی و همکاران به شرح مندرج در شناسنامه تکمیلی. کتاب اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۴ (محیط، منابع، بازیگران و بروناداهای حکمرانی اقتصادی). تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- مقیسه، محسن (۱۳۹۷). الگوی راهبردی حمایت از تولید ۷. شواهدی از نحوه حمایت دولت آمریکا از تولیدات داخلی. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس. شماره مسلسل ۱۵۸۲۲.
- مقیسه، محسن. احمدیان، مریم (۱۳۹۷). الگوی راهبردی حمایت از تولید ۱۰. درس‌هایی از تجربه ژاپن. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس. شماره مسلسل ۱۵۹۹۳.
- نیلی، مسعود و همکاران (۱۳۹۶). اقتصاد ایران چگونگی گذر از ابر چالش‌ها. مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ج دوم، خلاصه مدیریتی.
- هرورانی، حسین (۱۳۹۲). اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح لغو بند ۵۸ قانون بودجه سال ۱۳۹۲ کل کشور». مرکز پژوهش‌های مجلس. شماره مسلسل ۲۲۰۱۳۱۷۸.
- هیویت، تام و همکاران، (۱۳۷۷). صنعتی شدن و توسعه. ترجمه طاهره قادری. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

ورمزیاری، حجت؛ صمد، محسن؛ (۱۳۹۵). تحلیل مبانی و الزامات اقتصاد مقاومتی؛ دستاوردهایی برای سیاست‌گذاری توسعه کشاورزی و روستایی. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۵۱۵۴، ص ۱.
وبگاه سازمان جهانی تجارت:

https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariff_data_e.htm.

پایگاه اینترنتی رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران:

<http://www.irica.gov.ir/Portal/Home>

بانک اطلاعاتی سری زمانی بانک مرکزی به نشانی:

<https://tsd.cbi.ir/Display/Content.aspx>

سامانه توانیران (سامانه توانمندی‌ها و اعلام نیازمندی‌های ایران):

<http://www.tavaniran.ir>

Boorman, Jack, et al. (2013), The Centennial Resilience Index: Measuring Countries' Resilience to Shock. *Global Journal of Emerging Market Economies* 5.2.

Briguglio, L., G. Cordina, et al. (2013), A Vulnerability and Resilience Framework for Small States. University of Malta.

Briguglio, L. (2004), "Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurements." In Lino Briguglio and Eliawony J Kisanga eds, *Economic Vulnerability and Resilience of Small States, Islands and Small States Institute and Common wealth Secretariat*.

Robert Jorin and Yvan Lengwiler, (2004), Learning from Financial Markets: Auctioning Tariff –Rate Quotas in Agricultural Trade, *Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik*, Vol. 140(4): 521-541.

Röhn, O. et al. (2015), "Economic Resilience: A new set of Vulnerability Indicators for OECD Countries", OECD Economics Department Working Papers, No. 1249, OECD Publishing, Paris.

Stensrud, C. (2016), *Industrial Policy in the United States*. Civitas: Institute for the Study of Civil Society.

<http://farsi.tpo.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=5415>